

TÜRKİYE'DE CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNİN SİYASAL REJİM ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

*Yrd. Doç. Dr. Ömer GEDİK**

GİRİŞ

Klasik tanımlamaya göre demokratik siyasal rejimler yasama ve yürütme erklerinin bir biriyle olan ilişkisine göre belirlenir¹. Yürütme erkinin yasama içerisinde kaybolduğu sistem meclis hükümeti sistemidir. Türkiye Devleti'nin ilk anayasası olan 1921 Anayasası'nda belirlenen siyasal rejim budur. Bu rejimde bir devlet başkanlığı makamı öngörülmüş değildir. Devlet başkanlığı makamının törensel görevleri meclis başkanı tarafından yerine getirilir.

Yasama ve yürütme erklerinin birbirinden ayrıldığı hükümet biçimlerini ise ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar yasama ve yürütmenin keskin bir biçimde ayrıldığı başkanlık sistemi ve yasama ve yürütmenin ilişki içinde olduğu yumuşak erkler ayrılığına dayanan parlamenter sistem². 1921 Anayasası'nın dışındaki tüm anayasalarımızda bu ikincisi olan parlamenter sistemin çeşitli varyasyonları öngörülmüştür³. Görüldüğü gibi klasik sistemdeki ayırım oldukça basit bir mantık üzerine kurulmuştur. Erklerin bir biriyle olan ilişkisinin hükümet biçimini belirlemesi. Dolayısıyla erklerin katı ayrılığı ve esnek ayrılığı ilkelerine dayanan başkanlık rejimi ve parlamenter rejim, organlar arasında, “bağımsızlık” ve “karşılıklı bağımlılık” şeklindeki ilişki

* Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1 Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 13. Baskı, Ankara 2012, s. 349; Erdal Onar, “**Türkiye'nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi Midir?**”, *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005, s. 71.

2 Ayhan Döner, “**Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu**”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 103.

3 “1924 Anayasası, meclis hükümeti sistemiyle parlamenter rejim arasında, fakat daha çok parlamenter rejime yaklaşan bir hükümet modeli kabul etmiş”tir. Bkz. Ergun Özbudun, **1924 Anayasası**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 37.

biçimleriyle ifade edilebilir⁴. Bu açıdan bakıldığında birincisinde, “yapısal, işlevsel ve ilişkisel” bağımsızlıktan; diğerinde ise, “yapısal, işlevsel ve ilişkisel” karşılıklı bağımlılıktan söz etmek mümkündür⁵. Fakat bu klasik ayrımın, özellikle erkler ayrılığına dayalı olarak kurgulanamı iki örnek üzerinden temellendirilmiştir. Bunlardan başkanlık sistemi ABD, parlamenter sistem ise Birleşik Krallık örneklerine dayanmaktadır⁶. Oysa demokratik ülkelerdeki siyasal rejimlerin siyasal sistemin etkisinden kaynaklı olarak çok çeşitlendiğini görmekteyiz.

Siyasal sistem, siyasal rejimin işleyişini etkileyen iktisadi, kültürel, toplumsal ve dinsel öğeleri de kapsayarak, toplumsal yapı ile siyasal yapı arasında bağ kurar⁷. Dolayısıyla siyasal sistemin farklılaşması siyasal rejimlerinde tek tipleşmesini engellemektedir. Siyasal sistemi ortaya koyan farklı toplumsal dinamikler, en az erklerin ilişkisi kadar siyasal rejimleri etkilemektedir. Özellikle günümüzde siyasal partilerin oyunun bir parçası haline gelmesiyle birlikte, siyasal parti sistemleri, siyasal partilerin sistem içerisindeki yeri, seçim sistemleri, o toplum içerisindeki uzlaşma kültürü⁸, asker ve sivil arasındaki ilişkiler, siyasal rejime ilişkin tarihsel birikimler ve bunun gibi siyasal sistemi etkileyen diğer hususlarda siyasal rejimin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Bütün bu nedenlere bakınca siyasal rejim hakkında fikir edinmek için anayasadaki düzenlemelerin tam anlamıyla yeterli olduğunun güçlüğünden söz etmek gerekir⁹. Dolayısıyla günümüzde erkler ayrılığına dayalı Amerikan uygulamasının yansıdığı başkanlık sistemi ve İngiliz uygulamasının şekillendirdiği parlamenter sistem tasnif için yeterli değildir. Nitekim, TBMM’nin kuruluşuyla birlikte ülkemizde de parlamenter sistemin klasik uygulamasının tam olarak yaşandığını ifade etmek güçtür. Özellikle

4 İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı, İstanbul 2014, s. 157.

5 Kaboğlu, age., s. 157.

6 Bu yaklaşıma ilişkin eleştiri için bkz. Nur Uluşahin, **Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007, s. 27-28.

7 Kaboğlu, age., s. 92-93.

8 Şule Özsoy, “**Devlet Başkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükümet Sistemlerindeki Rolü**”, *Cumhurbaşkanlığı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*, Türkiye Barolar Birliği Sempozyum 12-13 Ocak, Ankara 2007, s. 151.

9 Nitekim Özbudun’a göre de yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler dolayısıyla hükümet biçiminin şekli salt hukuksal düzenlemelere bağlı bir konu değildir. Yazar’a göre yasama organında bir siyasal çoğunluğun bulunup bulunmadığı ve devlet başkanının bu siyasal parti ile olan bağları da belirleyici olabilir. Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 355.

devlet başkanlarının niteliği ve siyasal sistem üzerindeki etkinlikleri siyasal rejimin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Diğer yandan devlet başkanının seçiliş tarzı ile onun sistem içerisinde üstlendiği rol arasında bir bağlantı olduğunun da altı çizilmelidir¹⁰.

Sistem içerisinde siyasal partilerin ve devlet başkanının etkinliği bakımından cumhurbaşkanlığı seçimlerinin politik yansımalarını üç döneme ayırmak mümkündür.

Birinci dönem; 1920 ve 1946 yılları arasında tek parti iktidarlarının olduğu ve parti başkanlarının aynı zamanda cumhurbaşkanı olduğu yıllardır. Bu dönemde (1920-1923 yılları arası hariç), cumhurbaşkanı parlamento tarafından seçilmekteydi. Siyasal rejimin parlamenter sisteme benzemekle birlikte klasik parlamenter sistemi yansıttığı söylenemez. Kaboğlu, süreci öncesi ve sonrasıyla genişleterek bu ilk dönemi parlamenter sistemin kurulduğu yıllar olarak görmektedir. Yazar’a göre, Ülkemizde “1870’lerden 1960’lara parlamenter rejimin aşama aşama kuruluşuna tanık”, olunmaktadır¹¹.

1946 ve 2007 yılları arasındaki ikinci dönem, çok partili siyasal rejim içerisinde cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiği yıllara denk gelir. Bu dönemi de yine cumhurbaşkanının siyasal sistemdeki ağırlığına göre kendi içerisinde 1924 Anayasası’nın çok partili sisteme uyumlu uygulaması, 1961 Anayasası dönemi ve 1982 Anayasası dönemi şeklinde üçe ayırmak mümkündür¹².

¹⁰ Özsoy, agm., s. 128.

¹¹ Kaboğlu, age., s. 163.

¹² 1982 Anayasası’nın uygulandığı dönemde siyasal rejim üzerine ciddi tartışmaların varlığı gözlenmektedir. Akademik dünyada tartışmalar sınırlı olsa da özellikle sağ eğilimli siyasetçilerin 1990’lı yıllarla birlikte parlamenter sistemi sorgulamaya başladıkları görülmektedir. Bu siyasilerin bir kısmı etkin makamlarda yer almaktadır. Bu isimlerin en dikkat çekicileri Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Tansu Çiller’dir. Her ne kadar bu dönemde siyasal rejime ilişkin köklü değişiklikler söz konusu olmasa bile konunun gündem işgal etmesi bakımından kayda değerdir. Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Serap Yazıcı, **Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 159; Ayhan Döner, “**Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 668; Burhan Kuzu, **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 12; Adnan Küçük, “**Hükümet Sistemlerinin Tarihçesi**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 808; Cengiz Gül ve Kasım Karagöz, “**Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu**”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 1-2, Y. 2007, s. 713; Ramazan Cengiz Derdiman, “**Türkiye’de Benimsenecek Hükümet Sistemi ve ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümetini’ Tartışmak**”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 241; Ayrıca bu konuya özgülenmiş ayrıntılı bir çalışma için bkz. Bertil Emrah Oder, “**Türkiye’de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışma-**

Son dönem ise içinde bulunduğumuz dönemdir. 2007 yılında 1982 Anayasası'nda yapılan değişiklikle birlikte cumhurbaşkanı artık halk tarafından seçilecektir. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi siyasal rejimde başlı başına bir değişikliğe yol açacak mıdır? Elbette ki bu durum tek başına yeterli olmaz. Ancak 1982 Anayasası'nda cumhurbaşkanının yetkilerinin klasik parlamenter sistemi zorlar nitelikte olmasına, halk tarafından seçilerek meşruiyetinin de artırılması eklenince rejim tartışmalarının gündeme gelmesini doğal karşılamak gerekecektir.

Devlet başkanlığı makamına oturacak ismin belirlenmesi konusu bu topraklarda, Osmanlı'dan günümüze yoğun tartışmalara neden olmuştur. Osmanlı'da saray darbelerinin, entrikaların, cinayetlerin nedeni olan bu durumun, Cumhuriyet Türkiye'sinde de her ne kadar farklı yöntem ve metotlarla da olsa aynı yoğunlukta devam ettiği görülmektedir. Elbette ki makamın büyüleyiciliği özellikle mutlak monarşilerde tartışma götürmez. Fakat Cumhuriyet rejimiyle yönetildiğimiz dönemlerden itibaren de makamın yoğun çekiciliği ve ardı sıra koparılan fırtınaların bir sebebi olmalı. Sosyolojik bakımdan çok şeyler söylemek mümkün. Ancak Monarşi ve Cumhuriyet arasındaki bu bağlantı, her iki dönemde de devlet başkanlığı makamının etkinliğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu durumu yalnızca sosyolojik nedenlerle izaha kalkışmak yetersiz olacaktır. Konunun hukuki boyutu tamamlayıcı nitelik görür. Bu açıdan bu çalışmada cumhurbaşkanı seçimlerinin siyasal rejime etkileri yukarıda yaptığımız dönemsel tasniften hareketle incelenmeye çalışılacaktır. Buradan hareketle günümüze kadar yaşanan uygulamalar ele alınarak, politik yansımaları değerlendirilecektir.

I. TEK PARTİ DÖNEMİ

A. Meclis Hükümeti Sisteminden Parlamenter Sisteme İlk Adım: 1923 Değişiklikleri ve İlk Cumhurbaşkanının Seçilmesi

Cumhuriyet Anayasaları'nın her biri cumhurbaşkanlığı makamını görev, yetki ve seçilme bakımından farklı şekilde oluşturmuştur. Bu farklılıklara rağmen cumhurbaşkanlığı seçimlerinin büyük çoğunluğu çekişmeli geçmiştir. Türkiye Devleti'nin kuruluşuyla beraber devlet başkanlığı makamına kimin oturacağı tartışmalara konu olmuştur. Zannedilenin aksine Mustafa

ları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler", *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005, s. 31-69.

Kemal Atatürk’ün cumhurbaşkanlığı dahi hiç kolay olmamıştır. Bu süreçte Atatürk’ün birkaç kere kalp krizi geçirdiği iddia edilmektedir¹³.

23 Nisan 1920’de Türkiye Devleti’nin kurulmasıyla birlikte cumhuriyet rejimi ilan edilmemişti. Zaten 1921 Anayasası’yla birlikte oluşturulan rejim meclis hükümeti sistemiydi ve bu sistemde de bir devlet başkanı makamı bulunmamaktadır¹⁴. Yasama ve yürütme erklerinin mecliste birleştiği sisteme meclis hükümeti sistemi adı verilmektedir¹⁵. Zira 1921 Anayasası’nın 2. maddesinde “*İcra kudreti ve Teşrii salâhiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan BMM’nde tecelli ve temerküz eder*” hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca 3. maddede “*Türkiye Devleti, BMM tarafından idare olunur ve Hükümeti ‘BMM Hükümeti’ ünvanını taşır*” denmektedir¹⁶.

¹³ Soner Yalçın, “İlk Cumhurbaşkanlığı Seçimi Atatürk’ü Öldürüyordu!”, *Hürriyet*, 19 Ağustos 2007.

¹⁴ Tarık Zafer Tunaya, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul 1980, s. 393; Hüseyin Nail Kubalı, **Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, Tan Matbaası, İstanbul 1960, s. 392; Selçuk Özçelik, **1961 Anayasası Ders Notları**, Fasikül: 1, Nuri Osmaniyeli Matbaası, İstanbul 1965, s. 27; Mustafa Erdoğan, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2003, 48; Ahmet Kerse, **Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı**, Sümer Matbaası, İstanbul 1973, s. 27; Sevtap Yokuş, **Türkiye’de Yürütme Erkinde Değişen Dengeler**, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s. 82; Nihat Bulut, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Devlet Başkanlığı Kurumuna Genel Bir Bakış”, *Tarih Bilinci*, S. 27, Temmuz 2014, s. 31; Salih Önder, **Türk Parlamento Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007, s. 30.

¹⁵ Mehmet Turhan, “**Meclis Hükümeti (Konvansiyon Kuramı)**”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan)*, C. XLVI, S. 1-2, Y. 1991, s. 456; Kaboğlu, age., s. 160.

¹⁶ “*Madde 5. Büyük Millet Meclisinin intihabı iki senede, bir kere icra olunur. İntihap olunan azanın azalık müddeti iki seneden ibaret olup fakat tekrar intihap olunmak caizdir. Sabık heyet layik heyetin içtimasına kadar vazifeye devam eder. Yeni intihap icrasına imkan görülmediği taktirde içtima devresinin yalnız bir sene temdidi caizdir. Büyük Millet Meclisi azasının her biri kendini intihap eden vilayetin ayrıca vekili olmayıp umum milletin vekilidir.*

Madde 7. Ahkamı şer’iyyenin tenfizi, umum kavaninin vaz’i, tadili, fashi ve muahede ve sulh akti ve vatan müdafası ilanı gibi hukuku esasiye Büyük Millet Meclisine aittir. Kavanin ve nizamat tanziminde muamelatı nasa erfak ve ihtiyacatı zamanaevfak ahkamı fıkhiye ve hukukiye ile adap ve muamelat esas ittihaz kılınır. Heyeti Vekilenin vazife ve mesuliyeti kanunu mahsus ile tayin edilir.

Madde 8. Büyük Millet Meclisi, hükümetin inkısam eylediği devairi kanunu mahsus mucibince intihap kerdesi olan vekiller vasıtası ile idare eder. Meclis, icrai hususat için vekillere veçhe tayin ve ledeahçe bunları tebdil eyler.

Madde 9. Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından intihap olunan reis bir intihap devresi zarfında Büyük Millet Meclisi reisisidir. Bu sıfatla Meclis namına imza vaz’ına

Meclis hükümeti sisteminde devlet başkanlığı makamının üstlenmesi gereken görevleri meclis başkanı yerine getirir. 1921 Anayasası'nda 1923 yılında yapılan değişiklikle¹⁷ cumhuriyet ilan edilene kadar Atatürk meclis başkanı sıfatıyla bu görevi yerine getirmiştir¹⁸. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Atatürk bir 1921 Anayasası döneminde¹⁹, diğerleri de 1924 Anayasası döneminde olmak üzere toplamda dört kere cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁰.

1921 Anayasası'ndaki ilgili değişikliğe göre "*Türkiye Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir... ..Yeniden seçilmek mümkündür*²¹." Görüldüğü gibi bu hükme göre yeniden seçilmek mümkündür. 1921 Anaya-

ve Heyeti Vekile mukarreratını tasdika selahiyettardır. İcra Vekilleri Heyeti içlerinden birini kendilerine reis intihap ederler. Ancak Büyük Millet Meclisi reisi Vekiller Heyetinin de reisi tabisidir."

- ¹⁷ Bu değişiklikle birlikte meclis hükümeti sisteminin saf şeklinden uzaklaşmıştır. Bkz: Orhan Aldıkaçtı, **Modern Demokrasilerde ve Türkiye'de Devlet Başkanlığı**, İstanbul 1960, s. 209; Ayrıca hükümetin kuruluş şeklinin bir nevi kabine sistemini andırdığı söylenebilir. İcra vekillerinin meclis tarafından seçilmesi usulü sona ermiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı Meclis üyeleri arasından başbakanı seçer, başbakan da Meclis üyeleri arasından seçilir ve Cumhurbaşkanı tarafından Meclis'in onayına sunulur (md. 12). Ali Fuad Başgil, **Esas Teşkilat Hukuku**, C. I, İstanbul 1960, s. 118. Gerek Cumhurbaşkanlığı makamının oluşturulması gerekse de Hükümetin oluşum aşamasının klasik parlamenter sistemdeki usule benziyor olması sistemi meclis hükümeti sisteminden uzaklaştırıp parlamenter sisteme yaklaştırmıştır. Benzer yaklaşım için bkz. Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, 15. Baskı, İstanbul 2006, s. 284-285; Önder, age., s. 32.
- ¹⁸ Mutlu Yıldırım, **Türkiye'de Sivil Asker İlişkileri Bağlamında 1966 - 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2010, s. 75.
- ¹⁹ Ayrıntı için bkz. Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, Ankara 2013, s. 351-352; Abdullah Kütük, **Demokratik Hukuk Devleti ve Hükümet Sistemleri Perspektifinden Türk Anayasal Tarihinde Cumhurbaşkanlığı**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2012, s. 17 vd.
- ²⁰ Bunlar 1923, 1927, 1931 ve 1935 yıllarıdır. 1923'te oy birliği (Seçime katılanların oy birliği. Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, Adnan Adıvar gibi Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen isimler seçime katılmamışlar, gelişmeleri İstanbul'dan izlemeyi tercih etmişlerdir.) ile seçilen Atatürk 15 yıl 12 gün ile bu görevde en çok kalan ve 42. yaşında seçilerek de, bu makama en genç yaşta seçilen kişi olmuştur. Sema Akyüz, **Türk Siyasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Yeri ve Seçimi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 35-36.
- ²¹ Metnin günümüz Türkçesi'ne çevirisi Abdullah Sezer'e aittir. Bkz. <http://anayasa-metinleri.blogspot.com.tr/2010/09/1923-anayasa-degisikligi-gunumuz.html>, E.T. 06.04.2014.

sası döneminde Cumhurbaşkanlığı makamını cazip kılan husus ise başka bir yetkidir. 11. maddeye göre, “*Türkiye Cumhurbaşkanı, Devletin başıdır. Bu sıfatla, gerek gördüğü takdirde, Meclis’e ve Bakanlar Kurulu’na başkanlık eder.*” Bu hüküm Cumhurbaşkanına gerekli gördüğü hallerde (Ki bu ifade çok geniş bir inisiyatif sağlamaktadır. Zira taktir yetkisi tamamen cumhurbaşkanına bırakılmış, şartlar belirlenmemiştir.) Meclis’e ve Bakanlar Kuruluna başkanlık etmek yetkisi vermektedir. Bakanlar kuruluna başkanlık her iki tarafın da yürütme olduğu düşünülürse anlaşılır bir şeydir. Fakat bu durumda da sistemin henüz klasik parlamenter sistemi yansıtmadığı iddia edilebilir. Diğer yandan cumhurbaşkanının meclise başkanlık etmesi yürütmenin bir üyesinin yasama faaliyetlerine başkanlık etmesi anlamını taşır. Öte yandan hukuken cumhurbaşkanının meclis başkanlığını ve hükümet başkanlığını eş zamanlı yürütmesi imkânı tanınmıştır. Bunun tek şartı böyle bir durumu cumhurbaşkanının gerekli görmesidir. Bu durumun erkler ayrılığı ilkesine ne kadar aykırı olduğunu sanırım tartışmaya çok da gerek yoktur. 1923 yılında cumhurbaşkanlığı makamının ne kadar etkin kurgulandığı anlaşılmaktadır. Elbette ki bu durumun iki nedeni vardır: biri sosyolojik, diğeri ise hukuki... Sosyolojik neden, içinde bulunulan savaş ortamında hızlı ve etkin karar alma ihtiyacıdır. Hukuki nedenin ise meclis hükümeti sisteminin kaynaklandığı ileri sürülebilirse de, hükümetin oluşma şeklinin 1923 değişikliği ile parlamenter sistemdeki usule dönüştüğünün altını çizmek gerekir.

1921 Anayasası çok fazla uygulanmamış, bu dönemde sadece bir Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Böylece bu dönemde (1923-1924 arası) yönetimde ağırlık parlamentodan yürütme organına geçmiştir. Hatta yürütmenin meclisi de tayin eden güç haline geldiği iddia edilebilir²². Dolayısıyla siyasal rejim ne tam anlamıyla meclis hükümeti rejimini ne de parlamenter rejimi yansıtmaktadır.

B. 1924 Anayasası ve Partili Cumhurbaşkanı Dönemi

1924 Anayasası’nda ise yukarıda bahsettiğimiz sakınca giderilmiş, cumhurbaşkanının sadece törenli oturumlarda Meclis’e başkanlık edebileceği belirtilmiştir. Görüldüğü gibi bu yetki de devlet başkanlığı sıfatından kaynaklanan temsili bir yetkidir. Ayrıca cumhurbaşkanı bu görevde kaldığı süre boyunca Meclis tartışma ve görüşmelerine katılamaz ve oy veremez. Yine bu

²² Küçük, agm., s. 816; Ahmad’a göre “*siyasal faaliyetin merkezi Meclis değil, Halk Partisi*”dir. Bkz. Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınevi, 4. Basım, İstanbul, s. 70.

anayasa gereğince yeniden seçilmek mümkündür²³. Bu hüküm gereği Atatürk'ün 1924 Anayasası esnasında üç kere art arda cumhurbaşkanı seçildiğini biliyoruz.

23 “Madde 31. Türkiye Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi kamutayı tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Cumhurbaşkanlığı görevi, yeni Cumhurbaşkanının seçimine kadar sürer. Yeniden seçilmek olur.

Madde 32. Cumhurbaşkanı, Devletin başıdır. Bu sıfatla törenli oturumlarda Meclise ve gerekli gördükçe bakanlar kuruluna Başkanlık eder ve Cumhurbaşkanı kaldıkça Meclis tartışma ve görüşmelerine katılamaz ve oy veremez.

Madde 33. Cumhurbaşkanı, hastalık ve memleket dışı yolculuk gibi bir sebeple görevini yapamaz veya ölüm, çekilme ve başka sebeple Cumhurbaşkanlığı açık kalırsa Büyük Millet Meclisi Başkanı vekil olarak Cumhurbaşkanlığı görevini yapar.

Madde34. Cumhurbaşkanlığı boş kaldığında Meclis toplanırsa Cumhurbaşkanı hemen seçer.

Meclis toplanık değilse Başkanı tarafından hemen toplanmaya çağrılarak Cumhurbaşkanı seçilir. Meclisin seçim dönemi sona ermiş veya seçimin yenilenmesine karar verilmiş olursa Cumhurbaşkanı gelecek Meclis seçer.

Madde 35. Cumhurbaşkanı, Meclisin kabul ettiği kanunları on gün içinde ilan eder.

Cumhurbaşkanı, uygun bulmadığı kanunları bir daha görüşülmek üzere gene on gün içinde gerekçesi ile birlikte Meclise geri verir. Anayasa ile Bütçe kanunu bu hüküm dışındadır.

Meclis geri verilen kanunu gene kabul ederse Cumhurbaşkanı onu ilan etmek ödevindedir.

Madde 36. Cumhurbaşkanı her yıl Kasım ayında hükümetin geçen yıldaki çalışmaları ve giren yıl içinde alınması uygun görülen tedbirler hakkında bir söylev verir. Yahut söylevini Başbakanı okutur.

Madde 37. Cumhurbaşkanı, yabancı devletler yanında Türkiye Cumhuriyetinin siyasi temsilcilerini tayin eder ve yabancı devletlerin siyasi temsilcilerini kabul eder.

Madde 39. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlar Başbakan ile birlikte ilgili Bakan tarafından imzalanır.

Madde 40. Başkomutanlık, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yüce varlığından ayrılmaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur. Harb kuvvetlerinin komutası barışta özel kanuna göre Genel kurmay Başkanlığına ve seferde Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine Cumhurbaşkanı tarafından tayin edilecek kimseye verilir.

Madde 41. Cumhurbaşkanı, vatan hayınlığı halinde Büyük Millet meclisine karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının çıkaracağı bütün kararlardan doğacak sorumlular 39 uncu madde gereğince bu kararı imzalayan Başbakanın ve ilgili bakanındır.

Cumhurbaşkanının özlük işlerinden dolayı sorumlunması gerekirse Anayasanın milletvekilliği dokunulmazlığı ile ilgili 17 nci maddesi hükümlerine uyulur.

Madde 42. Cumhurbaşkanı, Hükümetin teklifi üzerine, daimi malullük veya kocama gibi özlük sebeplerden dolayı belli kimselerin cezalarını kaldırabilir veya hafifletebilir.

Cumhurbaşkanı, Büyük Millet Meclisi tarafından sanıklanarak hüküm giyen bakanlar hakkında bu yetkiyi kullanamaz.”

Atatürk’ün ölümünden sonra halefinin seçilmesi de hiç kolay olmamıştır. Cumhurbaşkanlığı yarışının özellikle Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Celal Bayar ve Şükrü Kaya arasında geçtiği biliniyor²⁴. Bu yarış o kadar kızışmıştı ki adeta bir savaşa dönüşmüştü. Hatta seçilemesin diye İnönü’nün öldürülme istendiği dahi iddia edilmektedir²⁵. Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü birkaç ay içerisinde Parlamento’nun yenilenmesini sağlamıştır. Seçimlerin yenilenmesindeki temel amacın İnönü’nün Parlamento’da kendine yakın bir yasama çoğunluğuyla çalışma isteğinin yattığı iddia edilebilir²⁶. Zira 26 Mart 1939’da yapılan seçimin listeleri CHF’nin 1927 Tüzüğü uyarınca aynı zamanda Parti’nin de genel başkanı olan İnönü tarafından belirlenmiş ve ilan edilmiştir²⁷. Bu seçimlerin hemen akabinde, 3 Nisan 1939’da, TBMM’de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimine 413 milletvekilinin 249’u katılmış ve mevcut Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1. turda oy birliğiyle tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir²⁸.

Atatürk ve İnönü döneminin, ilkinin dışındaki seçimlerinin tartışmalı olmadığını söyleyebiliriz. Bunda kuşkusuz siyasal parti sisteminin etkisi büyüktür²⁹. Zira o dönemde cumhurbaşkanları partili olmaktadır. Yani Cumhurbaşkanları aynı zamanda CHF’nin de başkanıydı. Dolayısıyla CHF’nin milletvekilleri adaylarının tespitinde parti başkanlarının belirleyici olduğu gözden uzak tutulmamalıdır³⁰. Bu noktada Cumhurbaşkanının parlamento tarafından seçildiğini de unutmamalıyız. Üstelik yarışmacı bir parti sistemi henüz kurulmamıştı ve CHF dışında ülkede başka bir parti de bulunmamaktaydı. Yani seçmenin CHF adayları ve bağımsızlar dışında bir

24 Akyüz, agt., s. 43-45.

25 Emre Aköz, “Çankaya Savaşları”, *Sabah*, 14 Nisan 2007.

26 Akyüz, agt., s. 46; Benzer yönde bkz. Ahmad, age., s. 89.

27 İsmail Beşikçi, **Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 1927 Tüzüğü**, Yurt Yayınları, 1991, s. 73-80.

28 1943 ve 1946 yıllarında Parlamento’nun yenilenmesiyle birlikte yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleriyle İnönü’nün Cumhurbaşkanlığı devam etmiştir. Böylece İnönü’nü de Atatürk gibi dört kere cumhurbaşkanı seçilmiştir.

29 Siyasal Partilere ilişkin faktörlerin yürütme organının şekillenmesindeki etkileriyle ilgili olarak bkz. Cengiz Gül, “İktidarda Yaşanan Kişiselleşme Olgusunun Yürütmenin Güçlenmesi Üzerindeki Etkileri”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 873-876 (872-882); Şenol Durgun, “Sistem Arayışlarında Siyasal Partiler ve Parti Disiplini”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 337-557.

30 Mustafa Erdoğan, **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998, s. 370.

seçeneği yoktu³¹. Aslında 1938 yılına kadar hukuken siyasi amaçlı dernek kurmak mümkündü. O dönem açısından siyasi partilerin de siyasi amaçlı dernek adıyla örgütlendikleri göz önünde bulundurulursa siyasi parti kurma serbestisinden söz etmek mümkündür³². Ancak Teziç'in de ifade ettiği gibi, "tek parti yönetiminin oluşturduğu rejim, fiilen bu serbestiyi ortadan kaldırmaktaydı"³³.

Bütün bunlarla birlikte 1924 Anayasası dönemi boyunca, yasa gereği Cumhurbaşkanlığı seçimiyle Parlamento seçimlerinin eş zamanlı yapıldığı da gözden uzak tutulmamalıdır³⁴. Kuşkusuz yasama ve yürütme arasındaki bu irade uyumu, ilk seçimler dışındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür.

Bu dönemde yasama ve yürütme arasında 1924 Anayasası'ndan kaynaklı bir erkler ayrılığından söz edilse de yukarıda izah etmeye çalıştığımız hususlardan ötürü uygulamada bu ayrılığın hayata geçirilemediğini söylememiz gerekir. Diğer yandan, sistemin Parlamentosu öne çıkaran kurallarına rağmen, üstünlük fiilen Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerinde, dolayısıyla da genel başkan ve yakın çalışma arkadaşlarındadır³⁵. Dolayısıyla siyasal rejim kurgusal olarak "meclis ağırlıklı parlamenter rejimi"³⁶ öne çıkarsa da³⁷,

31 Küçük, agm., s. 819.

32 Tanör, age., s. 319.

33 Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, Beta, 16. Bası, İstanbul 2013, s. 380.

34 Cumhurbaşkanlığı seçimleri: 1923-1927-1931-1935-1938-1939-1943-1946-1950-1954-1957-1961/Genel seçimler: 1923-1927-1931-1935-1938-1939-1943-1946-1950-1954-1957-1961. 1938 yılında genel seçim yapılmamış, fakat cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Bu, 1938 yılında Atatürk'ün ölümü üzerine zaruretten yapılan bir seçimdir.

35 Mehmet Turhan, **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1989, s. 29; Bulut, agm., s. 32; Yokuş, age., s. 83; Küçük, agm., s. 818.

36 Öğretide yazarların bir kısmı 1924 Anayasası'nın oluşturduğu siyasal rejimi meclis hükümeti ve parlamenter arasında "karma bir rejim" şeklinde ifade etmektedirler. Özçelik, age., s. 29; Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, 9. Baskı, Bursa 2010, s. 30; Döner, Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu, s. 111; Bulut, agm., s. 31.

37 Özellikle, "Cumhurbaşkanının konumu parlamenter sistem çerçevesinde düzenlenmiştir." Bulut, agm., s. 31.

uygulamanın cumhurbaşkanını merkeze alan bir “başkancı parlamenter rejim³⁸”i yansıttığı söylenebilir³⁹.

II. ÇOK PARTİLİ DÖNEM

A. 1924 Anayasası’nın Çok Partili Sisteme Uyumlu Uygulaması

1924 Anayasası şu an itibariyle en uzun süreli uygulanan Anayasamızdır. 1924 Anayasası’nın en önemli özelliklerinden biri, bu Anayasa’nın hem tek partili dönemde hem de çok partili dönemde uygulanmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Ülkemizde çok partili siyasal rejime geçilirken bir anayasa değişikliği ihtiyacı hissedilmemiş, yasal mevzuatta yapılan değişiklikler ve fiili uygulamalarla dönüşüm gerçekleştirilmiştir⁴⁰. 1924 Anayasası boyunca Cumhurbaşkanı seçilen üçüncü isim Celal Bayar olmuştur.

38 Burada “başkancı parlamenter rejim” şeklindeki tanımlamada, Shugart ve Carey’in ileri sürdüklerinin aksine biz bu rejimi ayrı bir tip olarak görmemekteyiz. Bizce “başkancı parlamenter rejim”, parlamenter rejimin bir varyasyonudur. Bu yazarlar demokratik rejim tiplerini “başkancı-parlamenter (president-parliamentary)”, “başbakanlı parlamenter (premier-presidential)”, “başkanlık (Presidential)”, “parlamenter (parliamentary)” ve “parlamentodan-bağımsız hükümet(Assembly-Independent)” şeklinde beş farklı kategoriye ayırmışlardır. Bkz. Shugart S. Matthew ve Carey M. John, **Presidents and Assemblies-Constitutional Design and Electoral Dynamics**, Cambridge University Press, 1992’den aktaran Hasan Dursun, “Süper Başkanlık ya da Başkanlı Parlamenter Sistem: Weimar Almanya’sı ile Rusya Federasyonu Örnekleri ve Çıkartılacak Dersler”, *TBB Dergisi*, S. 67, Y. 2006, s. 234; Biz burada başkancı parlamenter rejim derken yazarların tipolojisinden ayrılmaktayız. Başkanlı vurgusunu siyasal karar alma mekanizmasında devlet başkanının etkinliğini ortaya koyma açısından yapmaktayız. Bu açıdan, sadece göreve gelme bakımından başkanlık sistemini andıran ve öteki yönleriyle parlamenter sistemi yansıtan “başkanlı parlamenter rejim” ile “başkancı parlamenter rejim” farklılaşmaktadır.

39 Tanör siyasal uygulamaların Cumhurbaşkanı’nın teorik konumunu değiştirdiğini düşünmektedir. Atatürk ve İnönü Kurtuluş Savaşı’nın önderlerinden olmaları, eski asker kimlikleri, partinin genel ve ebedi başkanı seçilmiş bulunmaları ve kişisel karizmaları gibi etkenlerle meclis üzerinde aktif ve belirleyici roller üstlenmişlerdir. Özellikle tek parti fiili uygulaması Cumhurbaşkanını sembolik devlet başkanı konumundan oldukça uzaklaştırmıştır. Bkz. Tanör, age., s. 317; Kuzu’ya göre de Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1924 Anayasası’nda getirilmemiş olsa dahi, uygulamada başkanlık hükümetini andırır bir yönetim biçiminin fiilen uygulandığı görülmektedir. Burhan Kuzu, “Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”, *Türkiye’de Siyasal Hayat*, Editörler: Adnan Küçük, Selehattin Bakan, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 279.

40 Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996, s. 140; Küçük, agm., s. 820.

Atatürk döneminin son başbakanı, meslekten asker olmayan ilk Cumhurbaşkanı Celal Bayar⁴¹ (Kurtuluş savaşına katıldığı hatırlanırsa askeri bir takım görevler icra ettiği de unutulmamalıdır), 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde genel başkan bulunduğu Demokrat Partinin iktidarı büyük çoğunlukla kazanması ile 22 Mayıs 1950’de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından seçilmiştir⁴². Celal Bayar, 1954 ve 1957 yıllarında tekrar Cumhurbaşkanı seçilmiştir⁴³. Celal Bayar’ın cumhurbaşkanlığı seçimlerinin diğer Cumhurbaşkanlarına oranla daha az tartışmalı geçtiği söylenebilir⁴⁴. Kuşkusuz bunda yukarıda Atatürk ve İnönü dönemleri için de bahsettiğimiz, seçimler arasındaki paralellik ve yasama ve yürütme arasındaki irade uyumu etkili olmuştur. Üstelik bu dönemde her ne kadar çok partili bir siyasal yaşama geçilmiş olsa bile, seçim sistemi güçlü partilerin parlamentoda daha büyük oranlarda temsil edilmelerini sağlıyordu (1950-1954 ve 1957 seçimlerinde listeli çoğunluk sisteminin uygulandığı unutulmamalıdır). Bunun yanında Celal Bayar’ın partili bir cumhurbaşkanı olmamasına rağmen demokrat partiyle olan güçlü bağları da hesaba katılmalıdır. Ancak partiyle hukuki bir bağının bulunmaması kendi döneminde Bayar’ın Atatürk ve İnönü’ye nazaran sistem içerisinde daha geri pozisyonda kalmasına neden olmuştur. Bu dönemde Demokrat Parti’nin başkanı ve başbakan Menderes daha çok ön plana çıkmış ve yürütmede daha belirleyici olmuştur. Siyasal partilerin disiplinli oluşları⁴⁵ seçim sisteminin de etkisiyle çoğunluğun egemenliğinin parti başkanında somutlaşmasına yol açmıştır. Yürütme ağırlıklı bu rejimi “başbakanlı parlamenter rejim” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu açıdan bakılınca siyasi partilerin yapıları siyasal sistemle siyasal rejim arasında bir bağ kurmuş ve rejimin tanımlanmasında belirleyici olmuştur.

Bayar’ın yukarıda belirtilen güçlü bağları neticesindeki siyasi atmosfer, 1961 Anayasası’ndaki Cumhurbaşkanlığı kurgusuna da yansımıştır. 1924 Anayasası’na tepki olarak 1961 Anayasası’nda cumhurbaşkanının seçilme

41 Yıldırım, agt., s. 86.

42 http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaşkanlarımız/celal_bayar/, E.T. 05.06.2014.

43 Akyüz, agt., s. 48.

44 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gültekin Kamil Birlik, **Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2011, s. 370-375.

45 Yokuş, age., s. 83.

yeterliliği özel koşullara bağlanmış, üst üste iki kez seçilme yasağı öngörülürken, cumhurbaşkanının tarafsız olması gerektiği açıkça ifade edilmiştir⁴⁶.

B. 1961 Anayasası Dönemi

1. Ordunun Mutlak Belirleyici Olduğu Dönem

1961 Anayasası’nda teorik olarak tam anlamıyla klasik parlamenter sistem benimsenmiştir⁴⁷. Bu açıdan bakıldığında cumhurbaşkanına sadece devleti temsil, karşı imza kuralı ve TBMM seçimlerinin yenilenmesi gibi sembolik yetkiler verilmiştir⁴⁸. Cumhurbaşkanı Anayasa’da devleti temsil çerçevesinde sembolik yetkilerle donatılmış olsa da, fiili işleyiş bu kurallar doğrultusunda olmamış, bu makam askeri vesayeti sürdürme yönünde fonksiyon üstlenen bir konum haline gelmiştir⁴⁹. Bu fiili durumun ortaya çıkmasında seçilmişlerin üstünlüğü yerine atanmış silahlı bürokrasinin siyasi sistem içerisinde etkili olduğu Milli Güvenlik Kuruluna yer verilmiş olmasının⁵⁰ ve Senato’da da Milli Birlik Komitesi üyelerinin bulunmasının etkisinden söz edilebilir. Fiili uygulamadan kaynaklanan bu etkinlik, yetkisiz bir makam olarak kurgulanmasına rağmen Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 1961 Anayasası boyunca hep zorlu bir biçimde ve kriz ortamlarında geçmesine neden olurken aynı zamanda bu makama asker kökenli kişilerin oturmasına yol açmıştır.

Köşkün dördüncü sakini Cemal Gürsel’inde diğerleri gibi kolay bir biçimde Cumhurbaşkanı seçilmediği bilinen bir gerçektir. 1961 Anayasası’nın 95. Maddesine göre “*Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisince, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış kendi üyeleri arasından, üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu ile ve gizli oyla yedi yıllık bir süre için seçilir; ilk iki oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, salt çoğunlukla yetinilir.*” Görüldüğü gibi Cumhurbaşkanı adayları olabilmek için TBMM üyesi olmak gerekmektedir. Milli Birlik Komitesi üyeleri Cumhuriyet Senato-

⁴⁶ Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 342.

⁴⁷ Tefik Gülsoy, “**Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 265. (257-268)

⁴⁸ Küçük, agm., s. 820.

⁴⁹ Küçük, agm., s. 821.

⁵⁰ Küçük, agm., s. 821.

su'nun doğal üyleriydi. Dolayısıyla Gürsel'in adaylığı önünde bir engel bulunmamaktaydı.

1960 Darbesi sonrasında askerin tek adayı olarak ortaya çıkan Cemal Gürsel⁵¹, yenilenen seçimler sonucunda oluşan Parlamento'da çok da benimsenmemişti. CHP dışında Parlamento'ya giren partilerin büyük bir kısmı⁵² Adalet Partisi listesinden bağımsız senatör olarak seçilen Ali Fuad Başgil'in cumhurbaşkanlığı adaylığına sıcak bakmaktaydılar⁵³. Fakat Başgil cumhurbaşkanlığı seçimleri için geldiği Ankara'dan hızlı bir şekilde ayrılmıştır. Bu aşamada Asker'in Cemal Gürsel'in adaylığı konusunda kararlı bir tutum takınarak Başgil'in adaylıktan ayrılmasında belirleyici olduğu bilinmektedir⁵⁴. Hatta Başgil'in adaylıktan ayrılması için silahla tehdit edildiği dahi iddia edilmektedir. Seçim esnasında Meclis'in çevresi askeri birliklerle sarılmış ve bütün üst rütbeli komutanlar izlemek amacıyla seçime katılmışlardı⁵⁵. Toplam 607 parlamenterin oy kullandığı seçimlerde Cemal Gürsel 434 oy almış, 17 oy çeşitli isimlere çıkarken 156 oy da boş kullanılmıştı⁵⁶.

Cemal Gürsel tartışmalı bir şekilde ve baskı sonucu elde ettiği Çankaya Köşkünden görev süresini tamamlayamadan rahatsızlığı nedeniyle ayrılmak zorunda kalmıştır⁵⁷. Gürsel'in vefatının akabinde yeni bir cumhurbaşkanı

51 Tanör, age., s. 406.

52 Bu partilerin üçü de aslında Demokrat Parti'nin devamı niteliğindediler. Ragıp Gümüşpala'nın Adalet Partisi, sonraki yıllarda Demokrat Parti'nin misyonunu sürdüren parti olacaktır. Diğer iki Parti ise Osman Bölükbaşı'nın Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile Ekrem Alican'ın Yeni Türkiye Partisi'dir. Diğer iki Parti'nin tabanının da Demokrat Parti mirası üzerine kurulduğu iddia edilebilir. Her ne kadar Osman Bölükbaşı'nın Demokrat Parti geçmişi bir yıl gibi kısa sürmüş olsa da, seçmen tabanı bakımından DP ile örtüştüğü bilinmektedir.

53 Akyüz, agt., s. 59, dpt. 300.

54 Fikri Akyüz, "1961'in Harcanan Cumhurbaşkanı Adayı: Ali Fuat Başgil", *Tarih Bilinci*, S. 27, Temmuz 2014, s. 27; Bulut, agm., 33; s. Asker vurgusu yer almamakla beraber benzer yönde bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Metodolojisi*, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa 1999, s. 201; Doğrudan Başgil ve asker vurgusu olmadan, Adalet Partisi'nin Cumhurbaşkanlığı için aday göstermekten vazgeçmesi yolunda baskıya uğradığına ilişkin bkz. Tanör, age., s. 377.

55 Yılmaz, agt., s. 85; Akyüz, agt., s. 59.

56 Emre Aköz, "Çankaya Savaşları", *Sabah*, 14 Nisan 2007; Yıldırım, agt., s. 80; Akyüz, agt., s. 59.

57 1966 yılında başlayan hastalığı çok hızlı bir şekilde ilerlemiş ve tedavi amacıyla ABD'ye gitmek zorunda kalmıştır. Hastalığının ciddi boyutlara varması üzerine, 28 Mart 1966 tarihinde TBMM tarafından Anayasa'nın ilgili hükmüne dayanılarak görevi sona erdiril-

bulmak gerekiyordu. Bu isim mevcut genel kurmay başkanı Cevdet Sunay olmuştur.

Cevdet Sunay ismi askeri çevrelerce ve meclis çoğunluğu tarafından benimsenmekle birlikte bir takım muhalif partilerce sakıncalı bulunmuştur. Özellikle Millet Partisi başkanı Osman Bölükbaşı ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi başkanı Alpaslan Türkeş⁵⁸, Cevdet Sunay ismine şiddetle karşı çıkmışlardır. Özellikle Alpaslan Türkeş’in karşı çıkma gerekçesi oldukça manidardır. Türkeş’in Cevdet Sunay’ın kişiliği ile ilgili bir eleştirisi bulunmamakla birlikte bundan sonrası için cumhurbaşkanlığı yolunun genel kurmay başkanlığından geçeceği düşüncesinin oluşmasını sakıncalı bulmaktadır. Türkeş’e göre, “Eğer bu yöntemi uygularsanız o zaman ‘Köşk’ün yolu genelkurmay başkanlığından geçer’ şeklinde bir izlenim oluşacaktır. Böyle bir eğilim demokrasiye uymaz.” Bölükbaşı da benzer bir kanaati taşımaktaydı: “Böyle yapılırsa alışkanlık oluşur, taht mirası geleneği oluşur⁵⁹.” Yapılan bu itirazlara rağmen asker, dönemin büyük partileri ve kamuoyu Sunay isminde uzlaşmıştı⁶⁰. Yine de asker işi garantiye almak istiyordu.

1961 Anayasası’na göre cumhurbaşkanının TBMM içinden seçilmesi gerektiğinden daha önce bahsedilmişti. Sunay’ın Parlamento üyesi olması sağlandı⁶¹. Sunay etkinliğini kaybetmemek için kendisine yakın bir isim olan Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Tural’ın genelkurmay başkanlığını garantiye aldıktan sonra görevinden ayrıldı. Sonrasında Cumhurbaşkanlığına vekalet eden senato başkanı tarafından cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatör olarak atandı. Seçim günü Meclis Locasında generaller yerlerini almışlardı⁶². 637 kişilik TBMM’nin 532’si seçime katıldı. Sonuçta Cevdet

miştir. Hastalığı boyunca Cumhurbaşkanlığına AP kökenli Senato Başkanı İbrahim Şevki Atasagun vekalet etmiştir. Yılmaz, agt., s. 90-92; Akyüz, agt., s. 61.

58 Yılmaz, agt., s. 105.

59 Emre Aköz, “Çankaya Köşkü’ne çıkan yol Genelkurmay’dan mı geçer?”, *Sabah*, 14 Nisan 2007.

60 Yıldırım, agt., s. 98 ve 101.

61 Senatör Ragıp Üner istifa ederek müstakbel cumhurbaşkanı adayı Sunay’a Meclis’in yolunun açılmasını sağladı.

62 Bu komutanlar arasında yeni Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, yeni Kara Kuvvetleri Komutanı Refik Yılmaz, Deniz Kuvvetleri Komutanı Necdet Uran ve Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel de bulunmaktaydı.

Sunay 461 oyla Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Cumhurbaşkanı olarak seçildi⁶³.

Her iki cumhurbaşkanlığı seçimine de 1961 Askeri Darbesi'nin vesayetçi gölgesinin düşdüğü iddia edilebilir. Her ne kadar Cumhurbaşkanlığı kurumu 1961 Anayasası döneminde klasik parlamenter sisteme uygun bir biçimde yetkisiz bir makam olarak düzenlenmişse de askerin siyasal sistem içerisindeki etkinliği cumhurbaşkanlığı makamının önemini arttırmıştır. Bu yüzden bu dönem açısından Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde parlamentonun iradesinden daha çok Ordunun tercihlerinin “mutlak belirleyici” olduğu söylenebilir.

Anayasa'nın yetkisiz Cumhurbaşkanı tercihinin rağmen uygulamada her iki Cumhurbaşkanı da fiilen zaman zaman sistem içerisinde politika belirleyici olmuşlardır. Gürsel kendi döneminde askeri darbenin ortaya çıkardığı siyasi atmosferden de yararlanarak İnönü Hükümeti'yle olan uyumuna rağmen, Kontenjan Senatörlerini, Anayasa Mahkemesi üyelerini ve Askeri Yargıtay üyelerini seçerken başbakan ve ilgili bakanın imzasını almaya gerek duymamıştır⁶⁴. 12 Mart Muhtırası'na kadar Demirel hükümetleri ile birlikte, uyumlu bir görüntü çizen Cumhurbaşkanı Sunay ise Muhtırayla birlikte siyasal hayatın en önemli aktörlerinden biri haline dönüşmüştür. Öyleki Sunay, Nihat Erim hükümetinin istifasının ardından hükümeti kurmakla görevlendirdiği Hayri Ürgüplü'nün Bakanlar Kurulu listesini beğenmeyerek 12 Mart muhtırasının ruhuna uygun olmadığı gerekçesiyle onaylamamıştır⁶⁵.

2. Askerin Cumhurbaşkanı Adayı Karşısında Meclisin Güçlü İradesi ve 1973 Seçimleri

Askerin kararlı tutumu her zaman etkili olamamıştır. 12 Mart Muhtırası'nın etkisinin devam ettiği 1973 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde Parlamento askeri vesayet karşısında kararlı bir şekilde durmuştur⁶⁶.

Asker henüz 15 günlük Genelkurmay Başkanı Orgeneral Faruk Gürler'in yeni cumhurbaşkanı olması konusunda bir irade ortaya koymuştu. Gürler

⁶³ Yılmaz, agt., s. 106.

⁶⁴ Tanilli, age., s. 349-352; Akyüz, agt., s. 61.

⁶⁵ Akyüz, agt., s. 62.

⁶⁶ Oysa Cemal Gürsel ve Cevdet Sunay'ın cumhurbaşkanlıklarını destekleyen basın, 1973 seçimlerinde Faruk Gürler'e yapılanları haksızlık olarak değerlendirip dönemin iki önemli siyasetçisi Ecevit ve Demirel'i eleştirmiştir. Yıldırım, agt., s. 83.

istifa etmiş ve cumhurbaşkanı adayı olacağını açıklamıştı⁶⁷. Sunay’ın seçilme usulü takip edilmek isteniyordu. O dönemki TBMM’de de subay kökenli milletvekilleri de açıktan kendisini desteklemekteydi⁶⁸. Bu durum 1971 Muhtırası’nın generalleri tarafından daha önce kararlaştırılmıştı. Yine generaller meclis locasındaki yerlerini almış, dışarda da askeri uçaklar Meclis üzerinden alçak uçuş yapmaya başlamışlardı. Bütün bu baskıya rağmen Meclisteki siyasal partiler uzlaşarak demokratik bir duruş göstermiş⁶⁹ ve Emekli Büyükelçi Fahri Korutürk’ü aday göstererek seçilmesini sağlamışlardır. Bu arada Korutürk’ün de asker kökenli olduğuna hatırlatmakta fayda vardır. Ordunun altıncı Cumhurbaşkanı’nın seçiminde mutlak belirleyici olamamakla birlikte, siyasal sistem üzerindeki baskısını devam ettirdiği iddia edilebilir⁷⁰. Zira siyaset kurumu askerin adayını seçmemek için, askeri çok fazla rahatsız etmeden başka bir asker kökenli bir aday seçme yolunu tercih etmiştir⁷¹. Dolayısıyla siyasal rejimin temel kurumları parlamenter sisteme uygun kurgulanmış olsa da siyasal sistem içerisinde Ordunun ağırlığı sebebiyle, rejimin gerçek anlamda erkler ayrılığını işletemediği ifade edilebilir.

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi 6 Nisan 1980’de doldu. Fakat akabinde yeni cumhurbaşkanı bir türlü seçilemiyordu. Bunun iki etkisinin olduğundan söz edilebilir. Birincisi siyasi diğeri ise hukuki nedendir. Siyasi bakımdan, Parlamento Korutürk’ün seçiminde sağladığı uzlaşmayı bir türlü gerçekleştirememiştir⁷². Kuşkusuz bunda dönemin siyasal koşullarının etkisi ve Parlamento’nun parçalı yapısı belirleyici olmuştur.

Hukuki neden olarak ise 1961 Anayasası’nın Cumhurbaşkanlığı seçimi şekli gösterilebilir. Buna göre TBMM, kendi üyeleri arasından yüksek öğrenim yapmış kırk yaşını doldurmuş bir üyeyi ilk iki turda 2/3 çoğunlukla, karar yeter sayısı sağlanmadığı takdirde üçüncü turda salt çoğunluk ile seç-

⁶⁷ Erdoğan, Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset, s. 118.

⁶⁸ Yıldırım, agt., s. 114-115.

⁶⁹ Dönemin güçlü siyasi aktörlerinden AP lideri Süleyman Demirel’in cumhurbaşkanlığı seçimindeki bu muhalif tavrının bir askeri kişiliğe değil, Gürler’in bizatihi kendisine olduğu ileri sürülebilir. Zira, 12 Mart Muhtırası’nın kudretli komutanlarından olan Gürler, bu muhtıra ile Demirel’in başbakanlık koltuğundan ayrılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Demirel’i Gürler muhalifi yapan motivasyonun demokratik değerler değil kişisel faktörler olduğu da iddia edilebilir. Bkz. Akyüz, age., s. 65.

⁷⁰ Tanör, age., s. 407.

⁷¹ Ahmad, age., s. 185; Bulut, agm., s. 33.

⁷² Erdoğan, Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset, s. 124.

mek durumundaydı. Bu turda da seçilememesi durumun oluşacak tıkanıklığı giderecek bir çözüm Anayasa tarafından öngörülmemekteydi. Cumhurbaşkanı'nın TBMM üyesi olması zorunluluğu, siyasal partilerin siyaset üstü bir ismi Cumhurbaşkanı adayı göstermelerini de engelliyordu. Nitekim 115 tur yapılmasına rağmen karar yeter sayısı sağlanamıyordu. Bu durum 12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbenin gerekçelerinden biri olmuştur⁷³.

C. Cumhurbaşkanlığı Seçiminde 1961 Anayasasına Tepki: 1982 Anayasası ve Kolaylaştırıcı Usulüne Rağmen Yaşanan Kaoslar

Fahri Korutürk'ün görev süresinin dolmasıyla birlikte uzun bir süre cumhurbaşkanının seçilememiş olması üzerine 1980 darbesi sonucunda yapılan 1982 Anayasası cumhurbaşkanlığı seçimini oldukça ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. İlgili maddenin 1961 Anayasası dönemindeki yaşanmışlıklara tepki olarak yazıldığı iddia edilebilir⁷⁴. Yeni düzenlemeyle Cumhurbaşkanı Parlamento dışından da seçilebilmektedir. Bu da Meclis üye tamsayısının en az beşte birinin yazılı önerisi ile mümkündür (md.101). Bu imkan siyaset dışı bir isim üzerinde siyasal partilerin uzlaşısını mümkün kılacaktır. Ayrıca üçüncü ve devam eden turlarda sonuç alınmaması halinde TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar verilmesi söz konusudur (md.102). Seçim süresi bakımından da bir düzenlemeye gidilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin dolmasından 30 gün önce veya makamın boşalmasından 10 gün sonra seçime başlanır ve seçime başlama tarihinden itibaren 30 gün içinde yeni Cumhurbaşkanı seçilir. Görüldüğü gibi bütün bu düzenlemelerin 1961 Anayasası dönemindeki son cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşananların bir daha yaşanmamasına yönelik olduğu iddia edilebilir⁷⁵. Hatta, konunun bu boyutuyla, 1982 Anayasası kurucu iradesinin temel amacının Cumhurbaşkanlığı seçimini kolaylaştırmak olduğu kanısına varmak mümkündür.

1982 Anayasası Cumhurbaşkanlığı seçimini ayrıntılı bir biçimde düzenlemiş olmasına rağmen Yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Anayasanın bu hükmüyle değil bir geçiş maddesiyle seçilmiştir. Bu hususu Anayasa'nın Geçici Birinci Maddesi hükme bağlamıştır. Geçiş düzenlemesine göre cumhurbaşkanlığı seçimi 1982 Anayasası halkoylamasıyla birleştirilmiştir. 1982 Anayasası'nın geçici 1. maddesine göre; "*Anayasanın, halkoylaması sonucu, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olarak kabul edildiğinin usulünce ilânı ile*

⁷³ Yıldırım, agt., s. 73-74; Akyüz, agt., s. 71-72; Tanör, age., s. 408.

⁷⁴ Sezer Ayan, "*Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası*", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 8, S. 2, Y. 2007, s. 11.

⁷⁵ Önder, age., s. 59.

birlikte, halkoylaması tarihindeki Millî Güvenlik Konseyi Başkanı ve Devlet Başkanı, Cumhurbaşkanı sıfatını kazanarak, yedi yıllık bir dönem için, Anayasa ile Cumhurbaşkanına tanınan görevleri yerine getirir ve yetkileri kullanır. 18 Eylül 1980 tarihinde Devlet Başkanı olarak içtiği and yürürlükte kalır. Yedi yıllık sürenin sonunda Cumhurbaşkanlığı seçimi Anayasa’da öngörülen hükümlere göre yapılır.” Bu hüküm neticesinde Evren, 7 Kasım 1982 tarihindeki halk oylaması ile 1982 Anayasası’nın, yüzde 8.63 “hayır” (1.626.431 seçmen) oyuna karşılık, yüzde 91.37 “evet” (17.215.559 seçmen) oyuyla kabul edilmesi üzerine cumhurbaşkanı seçilmiştir⁷⁶. Bu açıdan halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanının Kenan Evren olduğu idda edilebilse de, bu referandumun plebisit bir referandum olduğunun ve demokratik bir nitelik taşımadığının altını çizmek gerekir.

Bu arada Kenan Evren’in cumhurbaşkanlığı sürecinin “konvansiyonel yürütme benzeri” bir örneği teşkil ettiğini iddia etmek mümkündür. Zira 1982 Anayasası’nın geçici 2. maddesi uyarınca 6 Kasım 1983 genel seçimlerinin ardından TBMM’nin toplanıp göreve başlamasından sonra, Millî Güvenlik Konseyi’nin altı yıllık geçici bir süre için Cumhurbaşkanlığı Konseyi’ne dönüşmesini ve Millî Güvenlik Konseyi üyelerinin de Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi sıfatını almalarını öngörüyordu (Geçici md. 2/3)⁷⁷. Cumhurbaşkanlığı Konseyi’nin temel fonksiyonu araştırma ve inceleme yoluyla Cumhurbaşkanına çeşitli konularda yardımcı olmaktı. Dolayısıyla Konsey’in kendiliğinden harekete geçerek hukuksal sonuçlar doğuracak işlem yapması mümkün değildir⁷⁸. Bu açıdan tam anlamıyla konvansiyonel yürütmeyi

⁷⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/1982_T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Halk_Oylamas%C4%B1. E.T. 12.06.2014.

⁷⁷ Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyeleri 1980 Askeri Darbesi’ni gerçekleştiren şu üyelerden oluşmaktaydı: Kara Kuvvetleri komutanı orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri komutanı orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz Kuvvetleri komutanı oramiral Nejat Tümer ve eski Jandarma genel komutanı orgeneral Sedat Celasun. Bu üyeler, TBMM üyelerine tanınmış olan özlük haklarına ve dokunulmazlığa sahipti (Geçici md. 2/3).

⁷⁸ 1982 Anayasası’nın geçici 2. Maddesine göre Cumhurbaşkanlığı Konseyinin görevleri şunlardır:

“a) Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilerek Cumhurbaşkanlığına gönderilen, Anayasada yazılı temel hak ve hürriyetlere ve ödevlere, lâiklik ilkesine, Atatürk inkılaplarının, millî güvenliğin ve kamu düzeninin korunmasına, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumuna, milletlerarası andlaşmalara, dış ülkelere silahlı kuvvet gönderilmesine ve yabancı kuvvetlerin Türkiye’ye kabulüne, olağanüstü yönetime, sıkıyönetim ve savaş haline dair kanunlar ile Cumhurbaşkanınca gerekli görülen diğer kanunları Cumhurbaşkanına tanınan onbeş günlük sürenin ilk on günü içinde incelemek;

b) Cumhurbaşkanının istemi ve tespit edeceği süre içinde:

yansıtmadığı söylenebilir. Öte yandan üyelerinin bürokratik kimlikleri ve 1980 Askeri Harekatı'nda üstlendikleri rol göz önünde bulundurulursa bu organın basit bir danışma meclisi olmadığını altı çizilmelidir. Bu açıdan bakıldığında Evren'in cumhurbaşkanlığı sürecinin "konvansiyonel yürütme benzeri" bir örneği yansıttığı söylenebilir.

Kenan Evren'in 1989 yılında görev süresinin sona ermesiyle birlikte 1982'nin öngördüğü olağan seçim usulüyle seçilecek cumhurbaşkanı için arayışlar başlamıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal cumhurbaşkanı olma iradesini ortaya koyduğunda büyük bir tepkiyle karşılaşmıştır. Muhalefet liderleri Özal'ın cumhurbaşkanı olamayacağını olsa bile "onursuzca indirileceğini" ileri sürmüşlerdir⁷⁹. Hatta dönemin Doğruyol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Çankaya Köşkü'nü Özal'a yakıştıramadığını belirterek, Çankaya Köşkü yerine, "864 Rakımlı Tepe" söylemini Türk Siyaseti literatürüne sokmuştur. Özal'ı seçtirmeyen muhalefet üçüncü tur oylamaya katılmamıştır. Ancak Özal 263 oy alıp salt çoğunluk sağlayarak cumhurbaşkanı olmuştur. Böylece Özal, Bayar'dan sonra meslekten asker olmayan ikinci cumhurbaşkanı olarak tarihe geçmiştir⁸⁰. Bu seçimlere ilk defa açıktan askerinin müdahil olmadığı görülmektedir. Oysa daha önceki seçimlerin tamamında askerinin tartışmaların tam merkezinde olduğu gözlenmektedir. Özal'la birlikte cumhurbaşkanlarının asker olması pratiği de değişmiştir.

Özal'ın ani ölümü erken bir cumhurbaşkanlığı seçimini gerektirmişti. Turgut Özal kendi partisinin oylarıyla seçilmişti. Fakat Özal sonrası için bu makama talip olan Demirel'in partisinin (DYP) oyları kendisini cumhurbaşkanı yapmaya yetmiyordu. Demirel'i SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş desteklemişlerdi. 16 Mayıs 1993 günü yapılan üçüncü turda Demirel, ANAP'lı Kamran İnan karşısında 244 oy alarak dokuzuncu Cumhurbaşkanı olarak seçildi. Süleyman Demirel'in görev süresi sona erince iktidarda bulunan koalisyon ortakları Demirel'in görev süresini uzatmak istediler. Uzatmanın formülünü Başbakan Ecevit açıklıyordu. Buna göre Anayasa'da değişiklik yapılacak, cumhurbaşkanınının

Milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesine, olağanüstü yönetim yetkisinin kullanılmasına ve alınacak tedbirlere, Türkiye Radyo-Televizyon Kurumunun yönetim ve gözetimine, gençliğin yetiştirilmesine ve Diyanet İşlerinin düzenlenmesine ilişkin konuları incelemek ve görüş bildirmek; c) Cumhurbaşkanınının istemine göre, iç ve dış güvenlik ile ilgili görülen diğer konularda inceleme ve araştırma yapmak ve sonuçlarını Cumhurbaşkanına sunmak."

⁷⁹ Erdoğan, Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset, s. 239.

⁸⁰ Ahmad, age., s. 253.

görev süresi 5 yıla düşürülürken ikinci defa seçilebilmenin önü açılacaktı. Koalisyonu oluşturan partilerin liderleri anlaşmışlardı. Fakat kendi partileri bu duruma sıcak bakmadılar. Değişiklik teklifi için 407 milletvekilinin imzası bulunmasına rağmen, teklif, meclis genel kurulundaki oylamada reddedilmiştir.

Bu başarısız girişimin ardından yeni bir isim bulmak gerekiyordu. Koalisyon ortakları DSP, ANAP ve MHP kendi milletvekilleri arasından ortak bir aday çıkaramayınca Fazilet Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin desteğini de alarak siyasetin içinde bulunmamış hukukçu kimliğiyle ön plana çıkan Anayasa Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer’i aday gösterdiler. Sezer beş partinin liderinin konsensusuna rağmen ancak 3. turda seçilebildi. Üstelik siyaset kurumunun büyük uzlaşısıyla seçtiği Sezer’in siyasilerle döneminin sonuna kadar bir türlü uzlaşmadığı söylenebilir.

Cumhuriyet tarihinin en sorunlu cumhurbaşkanlığı seçimlerinden birisi de 11. Cumhurbaşkanlığı seçimidir. Danıştay saldırısı ve cumhuriyet mitingleri gölgesinde başlayan seçim süreci, en kapsamlı mücadelenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Sadece siyasetin değil, kamuoyunun, askerinin, akademisyenlerin ve hatta yargı organlarının dahi sürece dahil olduğu iddia edilebilir. Seçimin ilk turunun yapıldığı 27 Nisan 2007 günü gecenin ilerleyen saatlerinde Genelkurmay Başkanlığı’nın internet sitesinde yayınlanan bir bildiri, kamuoyunda –e muhtıra olarak algılandı. Sonraki yıllarda dönemin Genelkurmay Başkanı bildiriye bizzat kendisinin kaleme aldığını ifade etmiştir. Bahsi geçen bildiriye ülkede yaşanan birkaç olaydan hareketle irticai tehlikenin olduğu iddia edilmiş, doğrudan cumhurbaşkanlığı seçimleri hedef alınarak Atatürkçülüğe, Laikliğe ve Cumhuriyete “*sözde değil özde bağlı*” bir cumhurbaşkanı beklentisi vurgulanmıştır. Üstelik metin o güne kadar darbelere yasal dayanak oluşturan TSK İç Hizmet Kanununun 35. maddesini de hatırlatıyor, böylece devam eden turlar için milletvekillerine ve CHP tarafından seçimin yargıya taşındığı göz önünde bulundurulursa da Anayasa Mahkemesi Üyelerine bir mesaj verilmiş oluyordu.

Nitekim, ilk tur seçimleri, CHP tarafından “*toplantı yeter sayısı*” olduğunu iddia ettikleri 367 sayısına ulaşılmadığı gerekçesi ile iptali için Anayasa Mahkemesine götürüldü. Aslında bu konudaki tartışma aylar öncesinden başlamıştı. Konuya ilişkin kamuoyundaki ilk yorum, “*Köşk Seçiminde Anayasadaki Püf Nokta*” başlıklı 1 Aralık 2006 günlü Dünya Gazetesi’ndeki yazısıyla eski SPK başkanı Ali İhsan Karacan’a aittir⁸¹. Karacan, bu

81 Cem Eroğul, “2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Bunalımından Çıkarılabilecek Dersler”, *AÜSBFD Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan*, C. 62, S. 3, Temmuz-Ağustos 2007, s.

yazısında ilk defa şu ifadeleri kullanarak toplantı yeter sayısı için 367 aranması gerektiğini belirtmiştir: “Karar nisabı olan üçte iki oyun sağlanamadığını anlayabilmek için toplantının yapılmış olması gerektiği kanısındayım. Bunun için de mutlaka ilk iki toplantıda en az üçte iki çoğunlukla toplantı yapmanın gerekli olduğunu düşünüyorum”⁸². Cumhurbaşkanı seçiminin politik bir süreç olmanın yanında aynı zamanda hukuksal bir süreç olduğunun da altını çizen yazar, konunun sadece anayasa hukukunu ilgilendiren bir sorunu değil, TBMM’nin bir karar organı olarak toplanma ve karar alması ile ilgili olduğundan tüzel kişilerin bir karar organı olarak genel kurul toplantısını düzenleyen diğer normatif düzenlemelere de başvurmanın gerekli olduğunu ifade etmiştir.

Sonrasında Yargıtay Cumhuriyet emekli Başsavcısı Sabih Kanadoğlu tarafından benzer yönde bir yazı daha yayımlanmıştır⁸³. Kanadoğlu’nun bu yazısı, Karacan’ının aksine kamuoyunda kabul görmüş ve benimsenmiştir. Bunda Kanadoğlu’nun hukukçu kimliğinin bulunmasının etkili olduğunu ileri sürmek yanlış olmasa gerektir. Kanadoğlu, cumhurbaşkanlığı seçiminin birinci turunun yapılabilmesi ve diğer turlara geçilebilmesinin TBMM’deki ilk oturumda en az 367 milletvekilinin bulunması şartıyla gerçekleşebileceği yolunda bir görüş ileri sürmüş ve 367’nin altında bir katılımı cumhurbaşkanı seçilmesinin “hukuka karşı hile” anlamına geleceğini belirterek hukuk devletinin varlık nedeninin bunu önlemek olduğunu vurgulamıştır. Bu görüş kamuoyunda destek bulmuştur. Anayasa Mahkemesi eski başkan Vekili Güven Dinçer, “toplantıya katılan kişi sayısının asla karar sayısından az olamayacağını” ileri sürmüş ve “Anayasa’nın ruhu da bunu gerektirir” diyerek Kanadoğlu’na destek vermiştir⁸⁴.

Konuyu karardan önce değerlendiren Sağlam, Cumhurbaşkanının Meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilmesinin, yasama organı için ilk üç oylamada bağlayıcı bir kural olduğunu hatırlatarak; bu bağlayıcılığın

169-170.

82 Ali İhsan Karacan, “Köşk Seçiminde Anayasadaki Püf Nokta”, *Dünya Gazetesi*, 1.12.2006.

83 Sabih Kanadoğlu, “AKP Tek Başına Seçemez”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Aralık 2006.

84 Benzer şekilde, Erdoğan Teziç de, 367 oy kullanılmazsa, seçim turlarının iptal edileceğini söylemiştir. Ayrıca, Süheyl Batum da toplantıya katılımda 367 kişilik nitelikli çoğunluğa ulaşamazsa seçim turlarının başlayamayacağını ileri sürmüştür. Aktaran: Mehmet Turhan, “Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı”, AÜSBFD Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan, C. 62, S. 3, Temmuz- Ağustos 2007, s. 386-dpt. 3.

Meclis’in üçte biri ile toplanarak sağlanamayacağını, bunun mantıken mümkün olamayacağını belirtmiştir. Yazar’a göre “Şayet cumhurbaşkanının meclis üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilmesini öngören kural bağlayıcıysa, o zaman ilk üç oylamaya en az başkan (Meclis Başkanı)+ 367 üyenin katılması gerekir, -çünkü başkan oy kullanamaz- Aksi takdirde Anayasa’nın bağlayıcı bir kuralı dolanılmış olur. Başka bir ifadeyle Anayasa’ya karşı hile yapılmış olur”⁸⁵.

Yüzbaşıoğlu da Sağlam’la benzer bir yaklaşım paylaşmıştır. Toplantı ve karar yeter sayısını düzenleyen Anayasa’nın 96. maddesi ile 102. maddede cumhurbaşkanının seçimini özel olarak düzenlediği toplantı karar yeter sayısının arasındaki bağlantının farklı yorumlarından kaynaklandığını ileri süren Yüzbaşıoğlu, 102. maddenin cumhurbaşkanı seçimi bakımından 96. maddedeki toplantı karar sayısına ilişkin genel kurala istisna getirdiğini düşünmektedir. Yazara göre, meseleye mantık çerçevesinde bakılırsa ilk 2 turda 367 oy aranan bir seçimin 184 vekilin katılımıyla yapılabileceğinin tutarlılığı yoktur⁸⁶.

Diğer yandan konuya daha farklı yaklaşan Sevinç, kamuoyunda “*Türkiye’nin önemli anayasa hukukçularının bir kısmının*”, cumhurbaşkanının seçimine ilişkin, Anayasa’da özel bir toplantı yetersayısı öngörüldüğünden hareketle yapılan değerlendirmelerinin tamamının “yanlış” olduğunun savunulabileceğini iddia etmiştir. Yazara göre, gerek 1961 Anayasası’nda gerekse de 1982 Anayasası’nda toplantı yeter sayısı değişmekle birlikte, her iki anayasada da yetersayının istisnası olarak “*Anayasadaki başkaca bir hüküm*” kabul edilmiştir. Ayrıca, TBMM İçtüzüğü’nün “*Karar yeter sayısı*” başlığını taşıyan 146. maddesi de, Anayasa hükmüyle paralellik taşıdığı gözönünde bulundurulursa, Anayasa’nın, cumhurbaşkanı seçimini düzenleyen 102. maddesine bakmak ve toplantı yetersayısına ilişkin bir istisna’nın varlığını aramak gerekmektedir. Anayasa’nın 102. maddesinde bu konuya ilişkin bir istisna bulunmadığını belirten Yazar, Anayasa’nın bu maddesinin Meclisi, cumhurbaşkanını “*seçmeye*” zorlamak maksatlı olduğunu; söz konusu düzenlemenin 1982 Anayasasında yer almasının, 1961 Anayasası döneminde altıncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi bittiğinde,

85 “Anayasa Hukukçuları: 367 Aranır”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405150.asp>, E.T. 14.07.2014.

86 “Anayasa Hukukçuları: 367 Aranır”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405150.asp>, E.T. 14.07.2014.

yeni cumhurbaşkanı sayısız oylama sonunda seçilememiş olmasından kaynaklandığını düşünmektedir⁸⁷.

Bu tartışmaların gölgesinde TBMM’de yapılan ilk tur seçimlerinde “toplantı yeter sayısı” olduğu iddia edilen 367 sayısına ulaşılmadığı gerekçesi ile cumhurbaşkanlığı seçimi CHP tarafından Anayasa Mahkemesine götürüldü. AYM vermiş olduğu kararda, Cumhurbaşkanlığı seçimi konusundaki toplantı ve karar yetersayısının, cumhurbaşkanının Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin nitelikli çoğunluğunca seçilmesi amacının sağlanması için, ilk oylamada TBMM üye tamsayısının üçte iki çoğunluğu olduğunu belirtmiş ve Anayasanın 102. maddesinin ilk fıkrası karşısında, toplantı yetersayısı çoğunluğunun 184 olarak uygulanması sonucunu doğuran parlamento kararını, eylemli İchtüzük değişikliği niteliğinde olduğundan hareketle, Anayasanın 102. maddesine aykırı bularak iptal etmiştir.

Anayasa Mahkemesi tarafından ilk tur Cumhurbaşkanlığı seçimi iptal edilince hükümet erken seçime gitme kararı almıştır. Erken seçim sonucu İktidar partisi parlamentodaki ağırlığını devam ettirmiş ve TBMM’ye yeniden giren MHP’nin ve DSP’nin (DSP’li vekiller CHP kontenjanından Meclise girmişlerdir) seçime katılımıyla toplantı yeter sayısı sağlanmıştır. Bu seçimler sonucunda Abdullah Gül üçüncü turda Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

İktidar partisi seçime kadarki dönem içerisinde toplantı yeter sayısına açıklık getirmek ve Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini sağlamak için bir anayasa değişikliği hazırlamıştır. Anayasa değişikliği TBMM’de 16.06.2007 tarihinde kabul edilmiştir. Buna göre Anayasanın 96. Maddesinde “TBMM yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tam sayısının en az 1/3 ile toplanır” ve Yine 101. maddesi ile “Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yükseköğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve milletvekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir. Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir. Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir” ve 102. maddesi ile ise “Cumhurbaşkanlığı seçimi, Genel oyla yapılacak seçimde, geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur. İlk oylamada bu çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamayı izleyen ikinci

⁸⁷ Murat Sevinç, **Anayasa Yazıları**, İmaj Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2011, s. 305-311.

pazar günü ikinci oylama yapılır. Bu oylamaya, ilk oylamada en çok oy almış bulunan iki aday katılır ve geçerli oyların çoğunluğunu alan aday Cumhurbaşkanı seçilmiş olur.”

Görüldüğü gibi cumhurbaşkanlığı seçim sistemi bu düzenlemeyle kökten değiştirilmiştir. Değişiklik, TBMM'nin 2/3 çoğunluğu ile kabul edilmediği için dönemin Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer tarafından referanduma sunulmuş, 27 Ekim 2007 referandumunda oyların % 68,95'i evet çıkmıştır. Böylece cumhurbaşkanının seçiminde belirleyiciler bakımından 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında olduğundan çok daha farklı yöntem benimsenmiş, seçim doğrudan halka verilmiştir. Bu tercih beraberinde rejim tartışmalarını gündeme getirmiş, Fransa'daki yarı başkanlık sistemine geçildiği iddia edilmiştir.

III. CUMHURBAŞKANININ HALK TARAFINDAN SEÇİLMESİ

A. 1982 Anayasası'nda 2007 Yılında Yapılan Değişiklik

31.05.2007 tarihli ve 5678 sayılı Kanun'la 1982 Anayasası'nın 77.⁸⁸,79.⁸⁹, 96.⁹⁰,101. ve 102. maddelerinde değişiklik yapılmış, Anayasa'ya Geçici 18. ve 19. maddeler eklenmiştir. 1982 Anayasası'nda yapılan bu Anayasa değişikliği ile birlikte cumhurbaşkanı artık halk tarafından seçilecektir. Bu değişiklik neticesinde 2014 yılında ilk defa 12. Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan halk tarafından doğrudan seçilmiştir.

Bilindiği üzere cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yarı başkanlık rejiminin en temel özelliğidir. Bu gerçekten hareketle ülkemizde hükümet

88 Bu değişiklikte birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin beş yılda değil, dört yılda bir yapılacağı öngörülmüştür.

89 “Seçimlerin genel yönetim ve denetimi”ne ilişkin hükümlere yer verilen bu maddeye, “ve Cumhurbaşkanlığı seçimi tutanaklarını” ve “Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi” ibareleri eklenerek Yüksek Seçim Kurulu'nun görev alanının kapsamına Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesine ilişkin görev ve yetkiler de eklenmiştir.

90 Anayasa'nın 96. maddesinin birinci fıkrası şu şekilde değiştirilmiştir: “Türkiye Büyük Millet Meclisi, yapacağı seçimler dahil bütün işlerinde üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Anayasada başkaca bir hüküm yoksa toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamaz.” Yavuz bahsi geçen bu değişikliğin TBMM'nin çalışma sisteminin daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesini sağlayacağını ve hiç olmazsa toplantı yeter sayısı ile ilgili tikanlıkların yaşanmasının önüne geçilmesi konusunda olumlu olduğunu düşünmektedir. Bülent Yavuz, “2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 1176.

biçimi tartışması doğmuş, mevcut rejimin yarı başkanlık rejimine dönüşüp dönüşmediği konuşulmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar ülkemizde uzmanların dışında çok fazla bilinmeyen ve tipik örneğini Fransa’da gördüğümüz yarı başkanlık rejimi hakkında bilgi edinmemizi gerekli kılmaktadır. Bu düşünceden hareketle yarı başkanlık rejiminin Fransa’da nasıl doğduğu sosyolojik ve tarihsel veriler ışığında kısaca ele alınacaktır.

B. Fransa’da Yarı Başkanlık Rejiminin Doğuşu

Cumhuriyet rejimi Fransa’da, Fransa’yı olduğu kadar dünyanın büyük bir kısmını etkileyen Fransız Devrimi’nin mirası olarak doğmakla birlikte, 1789’dan bu yana birçok kez kesintiye uğramıştır⁹¹. Bu süre içerisinde cumhuriyet rejimi gibi demokratik, monarşi ve II. Dünya Savaşı’ndaki faşist Vichy yönetimi gibi otoriter deneyimler yaşanmıştır⁹². Bu farklı yönetim tarzları siyasal rejimi de etkilemiş, bu süreç boyunca istikrarsız hükümetlerin doğmasına yol açmıştır. Uzun süreli istikrarsız hükümete karşı yarı başkanlık rejimi bir çözüm olarak düşünülmüştür⁹³. Bilhassa İkinci Dünya Savaşı sırasında ve Dördüncü Cumhuriyet dönemindeki yaşanan tecrübeler, Beşinci Cumhuriyet Anayasası’nı doğurmuş ve siyasal rejim olarak yarı başkanlık tercihinde belirleyici olmuştur.

1. II. Dünya Savaşı Sırasında Fransa’nın İkiye Bölünmesi ve Otoriter Vichy Yönetimi

1931 yılında Japonya’nın Mançurya’yı⁹⁴ ve 1935 yılında da İtalyanlar’ın Etiyopya’yı işgali o dönem için dünya güç dengelerinin nasıl şekilleneceğini ortaya koyarken, büyük bir dünya savaşının da ayak sesleri artık duyulmaya başlanmıştır. Özellikle İtalya’nın Etiyopya’yı işgalinden sonra, Almanya ve İtalya birbirlerine yaklaşmışlardır. Alman yayılcılığı ve silahlanmasına tedbir olarak Sovyetler Birliği de silahlanmaya başlamıştır. Bu durum da, Uzak Doğu’da emelleri olan Japonya’nın Almanya ve İtalya’ya yanaşmasına neden olmuştur. Böylece bu yaklaşma Berlin-Roma-Tokyo mihverini do-

⁹¹ Ahmet Hamdi Aydın ve Pelin Aliyev, “Yarı-Başkanlık Sistemi ve Fransa Örneği”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 26.

⁹² Yaşar Gürbüz, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Beta Yayınları, İstanbul 1987, s. 129.

⁹³ Kalaycıoğlu’na göre ise bu rejim temelde Fransa’nın belirli bir dönemindeki sorunlarını çözmek için güçlü bir yürütme oluşturmak amacıyla üretilmiştir. Ersin Kalaycıoğlu, “Başkanlık sistemi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidi İle Sınarı”, *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005, s. 17.

⁹⁴ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, 22. Baskı, Ankara 2013, s. 70.

ğurmuştur. Bu oluşum İkinci Dünya Savaşı’nın ana eksenini oluşturmuştur. Konuya bu açıdan yaklaşan kimi tarihçiler İkinci Dünya Savaşı’nı Japonya’nın Mançurya işgaliyle başlatırlar. Bununla birlikte savaşın Alman birliklerinin 1 Eylül 1939’da Polonya’yı işgaliyle başladığı genel kanıdır. Bu işgal üzerine Birleşik Krallık ve Fransa daha önce vermiş oldukları sözü tutmak için, Polonya’ya yardım amacıyla 3 Eylül’de Almanya’ya savaş ilan etmişlerdir. Böylece Büyük Savaş başlamıştır⁹⁵.

Almanya, Polonya’yı Sovyetler Birliği ile 28 Eylül 1939 yaptığı antlaşmayla paylaşarak doğusunu, kısa bir süre içerisinde Danimarka ve Norveç’i işgal ederek de kuzeyini güvence altına almıştır⁹⁶. Batıya yönelen Almanlar, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg’u işgal ettikten sonra, 14 Haziran 1940’da Paris’e girmiştir. Bunun üzerine başbakan Paul Reynaud tarafından Birinci Dünya Savaşı’nın şöhretli komutanı, “*milli kahraman*” Mareşal Henri Philippe Pétain⁹⁷ başbakan yardımcılığına getirilmiş⁹⁸, hemen sonrasında da başbakanlığa atanmıştır⁹⁹. Bu noktada Pétain’in niteliği hakkındaki yapılan vurgular (şöhretli komutan, milli kahraman) bilinçli olarak ifade edilmiştir. Zira ileride bir taraftan işgal şartları, diğer taraftan da Pétain kişiliği işgal yıllarında Fransa’nın rejimini belirleyecek ve bu tecrübe savaş sonrasında kurulacak olan Dördüncü Cumhuriyet Anayasası’nda oluşturulan devlet başkanlığı makamının yapısına tepkisel bir şekilde yansiyacaktır.

Pétain, başbakan olmasından kısa bir süre sonra, Fransa’nın yenilgisinin kaçınılmaz olduğunu öne sürerek Almanlara karşı ateşkes çağrısında bulunmuştur. Pétain’in bu çağrısı üzerine Fransa ile Almanya arasında 22 Haziran 1940’ta ateşkes antlaşması imzalanmıştır. İmzalanan bu antlaşmayla Fransa iki bölgeye ayrıldı¹⁰⁰. Antlaşmaya göre kadim başkent Paris’in yer aldığı ülkenin yaklaşık yüzde altmışını oluşturan kuzey batı bölgesi Alman işgali altında, öbürü ise Vichy kenti merkez olmak üzere Fransızlar’ın tam ege-

⁹⁵ Sander, age., s. 123-124.

⁹⁶ Sander, age., s. 128-129.

⁹⁷ Richard H. Weisberg, **Vichy Law and the Holocaust in France**, Routledge, New York 2013, s. 12.

⁹⁸ Colin Jones, **The Cambridge Illustrated History of France**, Cambridge University Press, London 2005, s. 266.

⁹⁹ Deborah Lackerstein, **National Regeneration in Vichy France: Ideas and Policies 1930–1944**, Ashgate, 2012, s. 1.

¹⁰⁰ Sander, age., s. 132.

menliği altında kalıyordu¹⁰¹. Aslında Vichy merkezli bağımsız Fransa'nın sahip olduğu egemenliğin göstermelik olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu yönetim savaş boyunca Almanya yanlısı politikalar izlemiş, savaşta Mihverler'in yedek gücü olarak yer almıştır¹⁰².

Ateşkesin imzalanmasından sonra Vichy'de toplanan Temsilciler Meclisi ve Senato tarafından Pétain, devlet başkanı ilan edilerek kendisine olağanüstü yetkiler verilmiştir. Bu olağanüstü yetkiler doğrultusunda Pétain, 1944 yılına kadar yasama ve yürütme yetkilerini elinde bulunduran otoriter bir rejim kurmuştur¹⁰³. Bu otoriter rejimin baskıcı yönetimi bütün Fransa'da yoğun bir biçimde hissedilmiştir. Bu otoriter ve baskıcı yönetim anlayışının 1946 Anayasası'nda yasamanın yürütme karşısında güçlendirilmesine neden olduğu iddia edilebilir. Dolayısıyla 1946 Anayasası'nda belirlenen siyasi rejimin parlamenter olmasına karşılık neredeyse meclis hükümetini andıracak biçimde parlamentonun güçlendirilmesinin altında yatan tarihsel nedenin bu olduğu ileri sürülebilir.

Fransa topraklarında bütün bunlar yaşanırken Londra'da askeri ateşe olarak bulunan General Charles de Gaulle Fransa'daki bu yeni hükümeti tanımadığını ilan ederek, kendisi gibi düşünen Fransız direnişçilerle birlikte Alman işgaline karşı "*Özgür Fransız Kuvvetleri*"ni kurmuştur¹⁰⁴. İngilizlerin açık desteğini alamasa da de Gaulle, 18 Haziran günü canlı yayında İngiliz devlet radyosu BBC'den Fransız ulusuna seslenmiştir¹⁰⁵. Savaş ortamından dolayı az sayıda Fransız'a ulaşan bu konuşmasında General, Fransa'nın henüz yenilmediğini ve savaşa devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuşma, ertesi gün Fransa'nın henüz Alman birliklerince işgal edilmemiş bölgelerinde yayınına devam eden gazetelerde yayımlanmıştır¹⁰⁶. O zamana kadar Fransızlar tarafından çok da tanınmayan General de Gaulle, bağımsızlık yanlısı tavrıyla Fransız halkının sempatisini kazanmaya başlamıştır. De Gaulle ile ilgili verilen bütün bu bilgiler yazının konusu bakımından anlamsız gelebilir. Fakat Fransa'daki mevcut siyasi rejimin inşa edilmesinde de Gaulle'ün belirleyiciliğinden ileride bahsedilecektir. Diğer bir ifadeyle ba-

¹⁰¹ Jones, age., s. 268.

¹⁰² Jones, age., s. 267; Sander, age., s. 134.

¹⁰³ Sander, age., s. 134.

¹⁰⁴ Sander, age., s. 134-135.

¹⁰⁵ Jones, age., 273.

¹⁰⁶ John Keegan, *The Second World War*, Pimlico, London 1997, s. 70.

ğimsizlik yanlısı de Gaulle bu tarihten itibaren uzun yıllar Fransız siyasal yaşamında ve bu gün uygulanan Beşinci Cumhuriyet’in hükümet sisteminin oluşturulmasında belirleyici olacaktır¹⁰⁷. İkinci Dünya Savaşı boyunca Vichy’de yaşama imkanı bulan yürütme merkezli otoriter yönetim, savaş sonrasında oluşacak siyasal rejimin belirlenmesinde olumsuz bir örnek oluşturmuştur.

2. Vichy Yönetimine Tepki: 1946 Anayasası’nda Güçsüz Yürütme Erki

De Gaulle, Amerikan ve Birleşik Krallık kuvvetlerinin Cezayir’i işgal etmesinin ardından 1943 yılında karargâhını Londra’dan bu ülkeye taşımıştır. Sonrasında Müttefik kuvvetlerin Normandiya çıkarması yoluyla Fransa topraklarına girmesinin ardından de Gaulle’ün Özgür Fransa Kuvvetleri hızla Fransa’ya hâkim olmuş ve otoriter Pétain rejimini ortadan kaldırarak geçici bir Fransız hükümeti kurulmuştur¹⁰⁸. Yaklaşık iki yıl kadar bu hükümetin başkanlığını yapan de Gaulle, kurulacak olan Dördüncü Cumhuriyet’in anayasasında yürütmenin güçsüz bir şekilde oluşturulduğu gerekçesiyle istifa etmiş ve siyasetten çekilmiştir. Fransa’daki partilerin büyük çoğunluğu Vichy hükümetine benzer otoriter bir rejimin kurulmaması için devlet başkanının gücünün sınırlandırılmasını istiyordu.

Gerçekten de 1946 Anayasası’nda yasama yürütme karşısında oldukça güçlendirilmiştir. Hatta çift meclisli yasama organı içerisinde de Milli Meclis Cumhuriyet Meclisine oranla daha güçlü kılınmış, Cumhuriyet meclisinin yetkileri sembolik hale getirilmiştir¹⁰⁹. Bundan dolayıdır ki 1946 Anayasası’nın bu çift meclisli sistemine “*tamamlanmamış çift meclis*” (Bicameralisme incomple) adı verilmiştir¹¹⁰. Dolayısıyla sistem Milli Meclis merkezinde oluşturulmuştur¹¹¹. Anayasaya göre Parlamento’nun hükümeti her an denetleme imkanı bulunmaktaydı. Özellikle gensoru mekanizmasının kolay işletilebilmesi bu anayasa döneminde kurulan hükümetlerin ömrünün kısa

¹⁰⁷ Kubalı’ya göre “1958 Anayasası, General De Gaulle’ün kişiliğine dayanır”. Bkz. Hüseyin Nail Kubalı, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1604, İstanbul 1971, s. 415.

¹⁰⁸ Jones, age., 274.

¹⁰⁹ 1946 Anayasası’nın Türkçe çevirisi için bkz. Bülent Nuri Esen, “Fransa Cumhuriyeti Anayasası”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.V, Y. 1948, S.1-4, s. 1-17.

¹¹⁰ Visalettin Pekiner, “1958 Yeni Fransız Anayasası”, *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 1960, S.4, s. 142.

¹¹¹ Pekiner, agm., s. 142.

olmasına ve istikrarsız hükümetlerin oluşmasına yol açmıştır. Bu problemin önüne geçmek için sonraki yıllarda yürütmenin güçlendirilmesine çalışılmıştır. 1948 yılında yapılan anayasa değişikliği ile idareye “düzenleyici mahiyette kaideler koyma” yetkisinin tanındığı görülmektedir¹¹². Yapılan bu kısmi restorasyonlara rağmen 1946 yılından Beşinci Cumhuriyetin kurulduğu 1958 yılına kadar 24 hükümet değişikliği olmuştur¹¹³. Görüldüğü gibi ortalama her yıla iki hükümet düşmektedir.

12 yıl boyunca 1946 Anayasası'nın kurduğu parlamenter sistemin sıklıkla tıkanması ve hükümetlerin karar almakta zorlanması, Fransa'da yürütme organları güçlendirilmiş sistemler yönünde bir arayışa neden oldu¹¹⁴. Bununla birlikte zayıf hükümetlerin Cezayir Krizini¹¹⁵ iyi yönetememeleri yeni anayasa arayışını arttırmıştır. 23. Hükümetin kurulduğu dönemde Cezayir'de büyük bir ayaklanma çıkmıştı. Kamuoyu de Gaulle'ün yönetime yeniden gelmesini, de Gaulle ve taraftarları da güçlü bir yürütmeyi arzuluyordu¹¹⁶. Dördüncü Cumhuriyet Anayasası'nı değiştirmek isteyen kurucu irade parlamenter sistemden ayrılmadan yürütmeyi güçlendirmek taraftarıydı. Dolayısıyla dönemin olağanüstü koşullarının siyasal rejimin belirlenmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz¹¹⁷. Öyle ki, 1 Haziran 1958'de Charles de Gaulle devletin başına geçtiğinde ve Beşinci Cumhuriyet Anayasası'nın hazırlıklarına başladığında işte bu olağanüstü koşullar yaşanmaktaydı. Yaşanan hükümet krizlerine çözüm olarak, Anayasa, çok daha etkin bir yürütme organına meşruiyet getirecek bir araç olarak tasarlandı. Bu nedenle 1958 Anayasa-

¹¹² Pekiner, agm., s. 143.

¹¹³ Bu yoğun hükümet değişikliklerine rağmen devlet işleyişi bürokrasinin yeteneklerine kalmıştı. Ortay'lı bu hükümet tıkanıklıklarının yaşandığı dönemde devletin ehliyetli bürokrasi tarafından büyük sorunlar yaşanmadan yönetildiğini iddia etmektedir. İlber Ortaylı, “Fransa'nın Beşinci Cumhuriyet Anayasası”, *Milliyet Pazar*, 07.10.2012.

¹¹⁴ Aydın ve Aliyev, agm., s. 43-44.

¹¹⁵ Cezair kriziyle ilgili olarak bkz. Jones, age., 282-286; Cem Eroğul, **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Kurlangıç Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara 2005, s. 142.

¹¹⁶ Pekiner, agm., s. 143.

¹¹⁷ Parla'ya göre; “Dö Gol ve 1958 anayasasının, başta dekolonizasyonun yarattığı Özel bunalımların ürünü olduğu açıktır”. Bu noktada, Parla, Fransız Halkı'nın aslında askeri bir darbeden korktuğu ve bunun yerine sorunlara çözüm getireceğini düşündükleri de Gaulle'ün otoriter yönetimine razı olduklarını da iddia etmektedir. Öyle ki, Yazara göre Fransız halkı referandumda 1958 Anayasası'ndan çok de Gaulle'ün iktidarını onaylamıştır. Bkz. Taha Parla, “Anayasalar ve Kurucu Meclisler Üzerine Bazı Karşılaştırmalı Notlar”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil'in Anısına Armağan, C. 38, Y. 1984, S. 3-4, s. 215-216.

sı’nı değerlendirirken, hazırlanması aşamasındaki siyasi konjonktürü göz önünde bulundurmak doğru olacaktır.

Yeni Anayasa’da yürütmenin güçlendirilmesi adına, yasalara konu olacak alanlar daraltılırken düzenleyici işlemlerin konuları genişletilmiştir. Ayrıca gensoru işletilmesinin şartları zorlaştırılmıştır¹¹⁸. Bütün bunlarla birlikte yürütmenin güçlendirilmesi büyük oranda Cumhurbaşkanının yetkileri artırılarak yapılmıştır. Öyle ki 1958 Anayasası için anayasalı monarşi ile klasik parlamenter sistem arasındaki bir rejimi anlatan “*Orleanist Cumhuriyet*” ifadesi bile kullanılmaktadır¹¹⁹. Bu rejim devlet başkanının esaslı ve kuvvetli yetkiye sahip olduğu, bakanlar kurulunun devlet başkanıyla meclis arasındaki bağı kurduğu bir sistemi ifade eder¹²⁰. Bununla birlikte, 1958 Anayasası, yürütme organı içinde Cumhurbaşkanının yetkilerini güçlendirmiş olsa da, başlı başına bir yarı başkanlık sistemi oluşturuyordu¹²¹. Yapılan reformun asıl amacı, yürütmeyi yasama organına karşı daha güçlü kılıp hükümetlerin daha istikrarlı olmalarını sağlamaktı. Görüldüğü gibi 1958 Anayasası’nın kurduğu bu yeni rejimi tanımlamak oldukça güçtür. Başkanlık rejimiyle parlamenter rejim arasında yer alan bu yeni hükümet biçiminin isimlendirilmekte zorlanıldığı görülmektedir¹²². Yarı başkanlık tanımlaması ilk defa Le Monde gazetesinin kurucusu gazeteci Hubert Beuve-Mery’nin 1959 yılında yazmış olduğu bir köşe yazısında kullanılmıştır¹²³. Bu tanımın akademik dünyada kabul görmesi ise 1962 değişikliklerinden sonra olmuştur.

1962 değişikliği ile birlikte cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği bir yapı oluşturulmuştur¹²⁴. Böylelikle cumhurbaşkanı, 1958 Anayasası’nın oluşturduğu yetkileri hukuki açıdan kullanırken edindiği demokratik meşruluk gücünden de destek alarak sistem içerisinde çok daha etkin hareket edecek bir konuma yükselmiştir¹²⁵. Öyleki Duverger’e göre “*bu*

118 Pekiner, agm., s. 143-144.

119 Nur Uluşahin, “**Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: ‘Yarı Başkanlık’tan ‘İki Başlı Yürütme Yapılanması’na**”, C. 52, Y. 2003, S. 2, s. 206, dpt. 27; Pekiner, agm., s. 144; Parla, agm., s. 216.

120 Pekiner, agm., s. 144.

121 Kimi yazarlar 1958 Anayasasının oluşturduğu siyasal rejimi “*zayıflatılmış parlamentarizm*” şeklinde tanımlamaktadırlar. Bkz. Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 351.

122 Uluşahin, agm., s. 200.

123 Uluşahin, agm., s. 201; Aydın ve Aliyev, agm., s. 28.

124 Eroğul, agm., s. 147; Aydın ve Aliyev, agm., s. 25.

125 Yavuz, agm., s. 1190.

değişiklik devlet başkanına hiçbir yetki vermemesine rağmen gücüne güç katmıştır"¹²⁶. Goguel ise bu tespiti daha ileri boyuta taşıyarak, 1962 değişikliklerinden hareketle rejimi "*kişiselleştirilmiş güç içeren parlamentarizm*" şeklinde tanımlamıştır¹²⁷. Dolayısıyla yazar sistem içerisinde iktidarın kişiselleşmesine vurgu yapmaktadır.

Yarı başkanlık tanımlaması, akademik dünyada ilk defa 1970 yılında Duverger tarafından siyasal kurumlar ve anayasa hukukuna ilişkin olarak yayımlanan kitabında kullanılmıştır¹²⁸. Sonraki yıllarda da Yazar çeşitli makalelerinde bu ifadeyi kullanarak, adını koyduğu siyasal rejimin temel ilkelerini belirlemeye çalışmıştır. Yazar'ın 1978 yılındaki makalesinden sonra terim önce Fransa'da ve 1980 yılında İngilizce yayınladığı makalesi¹²⁹ sonrasında da tüm dünyada düzenli kullanım kazanmıştır¹³⁰. Görüldüğü gibi yarı başkanlık sistemi bir kurgu sonucu oluşmuş bir hükümet biçimi değildir. 1958 Anayasa koyucusu temelde parlamenter sisteme bağlı fakat 1946 Anayasası'nın kurduğu güçsüz yürütmeyi de tadil eden bir rejim kurgulamaktaydı. Fakat yetkileri güçlendirilmiş cumhurbaşkanlığı makamının 1962 yılındaki değişiklikle meşruluğunun arttırılmasına de Gaulle'ün karizmatik ve güçlü yönetimi de eklenince bu rejimin mevcut diğer rejimlerden farklı olduğu anlaşılmış oldu¹³¹.

¹²⁶ Aktaran: Yavuz, agm., s. 1194.

¹²⁷ Aktaran: Uluşahin, age., s. 30, dpt. 21.

¹²⁸ Uluşahin, age., s. 32; Uluşahin, agm., s. 201.

¹²⁹ Maurice Duverger, "A New Political System Model: Semi-Presidential Government", *European Journal of Political Research*, Vol 8, No. 2, Y. 1980, p. 166-187.

¹³⁰ Uluşahin, age., s. 33.

¹³¹ Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçildiği ilk rejim Fransa'ya ait değildir. 1919 Weimar Anayasası'na göre devlet başkanı iki türlü bir çoğunluk sistemine göre yedi yıllığına halk tarafından seçilmekteydi. Üstelik Cumhurbaşkanına tanınan yetkilerde hiçte azımsanacak nitelikte değildir. Öyle ki 48. madde de cumhurbaşkanına tanınan olağanüstü hal yetkileri, fesih ve referandum araçlarını harekete geçirme imkanları sistem içerisinde cumhurbaşkanını oldukça önemli konuma oturtmuştur. Weimar Anayasası'ndaki siyasal rejimi Duverger yarı başkanlık olarak nitelemektedir. Bkz. Uluşahin, age., s. 67-72; Bakır Çağlar'da Weimar Cumhuriyeti yönetim sistemini 1930'lara kadar yarı başkanlık olarak tanımlamaktadır. Bkz. Bakır Çağlar, **Anayasa Bilimi**, BFS, İstanbul 1989, s. 303; Teziç, cumhurbaşkanlarının halk tarafından doğrudan seçilmesi dolayısıyla I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin akabinde 1919 yılında başta Finlandiya olmak üzere Almanya'nın, 1929 yılındaki Anayasa reformuyla Avusturya'nın, 1937 yılında İrlanda'nın, 1944 yılında da İzlanda'nın bu rejime geçtiğini belirtmiştir. Bkz. Teziç, age., s. 514; Bununla birlikte Özsoy'a göre bu ülkelerdeki siyasal rejimleri cumhurbaşkanlarının yetkilerinin derecesine ve üstlendikleri siyasal rollere bakılmaksızın aynı başlık altın-

C. Fransız Örneğinden Hareketle Ülkemizde Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Hükümet Biçimini Değiştirmiş Midir?

Yukarıdaki açıklamalardan Fransa’da uygulanan yarı başkanlık rejiminin teori¹³² sonucunda değil uygulamalar neticesinde ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle yarı başkanlık rejimi insan aklının düşünsel kurgusuyla oluşturulmak yerine tarihsel bir evrimin sonucudur. Zira 1958 Anayasası kurgulanırken parlamenter sistemi değiştirmek amaçlanmamıştır. Temel amaç 1946 Anayasası’nın oluşturduğu güçsüz yürütmenin ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelmektir. İki gelişme siyasal rejim üzerinde ciddi tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Birincisi hukuki diğeri siyasal niteliklidir. Hukuki gelişme 1962 yılında yapılan anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesidir. Kuşkusuz bu durumda 1958 Anayasası’nın cumhurbaşkanına vermiş olduğu geniş yetkiler demokratik meşruluk bakımından da güçlendirilmiştir. Siyasal bakımdan ise, de Gaulle’ün anayasanın tanıdığı hukuki yetkilerini etkin liderliğiyle birleştirmesi ve sonuna kadar kullanması sonucunda oluşan gelişmeler işaret edilebilir.

Tıpkı 1958 Fransız Anayasası’nın ilk halinde olduğu gibi Ülkemizde, 1982 Anayasası’nın ilk halinde de yürütme güçlendirilmiştir. 1982 Anayasası’nda yürütmenin güçlendirilmesinin iki temel nedeninden söz edilebilir. Birincisi 1961 Anayasası’nın yürütmeyi yasamaya oranla daha güçsüz kılmasıdır ki, bu açıdan bakılınca da Fransa ile bir bağ kurulabilir. Öyleki 1971 yılından itibaren 1961 Anayasası’nda yapılan değişikliklerin büyük çoğunluğu yürütmenin yasama ve yargı karşısında güçlendirilmesine ilişkindir¹³³. Hatırlanacağı üzere 1958 Fransız Anayasası’nda yürütmenin güçlendirilmesinin tarihsel nedeni 1946 Anayasası döneminde güçsüz ve istikrarsız hükümetlerin temelinde bu anayasanın yattığı inancıydı. İkincisi ise yürütmenin

da yarı başkanlık rejimi olarak nitelendirmek doğru değildir. Özsoy, agm., s. 138; Benzer şekilde O’Neil’e göre de bir ülkede devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi rejimin yarı başkanlık rejimi şeklinde ifade edilmesi için tek başına yeterli değildir. Belirleyici olan önemli yetkilerle de donatılmış olmasıdır. Aktaran: Aydın ve Aliyev, agm., s. 30; Siyasal rejim tartışmaları yukarıda sayılan ülkelere daha çok Fransa da yapılmış ve rejime ilişkin temel ilkeler üzerinde Fransız Akademik dünyası daha çok tartışmıştır. Dolayısıyla rejimin adının da Fransız akademisyenler tarafından konduğu görülürse, yarı başkanlık rejiminin tipik örneğinin Fransız uygulaması olduğu iddia edilebilir.

¹³² Özsoy, agm., s. 140.

¹³³ Yokuş, age., s. 85-86.

güçlendirilmesi konusunda dünyada hakim olan eğilimdir¹³⁴. Bu eğilimden Türkiye’de¹³⁵ nasibini almıştır¹³⁶.

1982 Anayasası oluşturduğu güçlü yürütme organıyla parlamenter rejimin genel eğiliminden sapmaktadır¹³⁷. Cumhurbaşkanı’nın yetkileri arttırılırken¹³⁸, Başbakan da kabine içerisinde “*primus inter pares (eşitler arasında birinci)*” konumdan “*primus inter partes (tarafklar arasında birinci)*” konuma çıkarılmıştır¹³⁹. Gerek 1982 Anayasası’nın ilk halinde ve gerekse sonradan yapılan anayasa değişiklikleri ile yasama, yürütme ve yargı arasındaki denge hep yürütme lehine arttırılmıştır. Yürütme organı özelinde ise Cumhurbaşkanı’nın ayrıık statüsünün, kendisini sistem içerisinde gereğinden fazla öne çıkardığı iddia edilebilir¹⁴⁰. Özellikle 2007 yılında yapılan halkoylaması neticesinde, Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçilecek olması, yine doğrudan halkın oylarıyla seçilerek parlamentoya giren başbakanın varlığıyla çifte meşruluk sorununa yol açabilir¹⁴¹. Yarı başkanlık rejiminin temel özelliklerinden birinin Cumhurbaşkanının halk tarafından se-

¹³⁴ Yürütmenin güçlendirilmesi eğilimiyle ilgili olarak bkz. Erdoğan Teziç, “**Batı Demokrasilerinde ‘Yürütme’nin Üstünlüğü ve Yeni Kurumlar Dengesi**”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 2, Y. 1980, s. 91.

¹³⁵ Yokuş, age., s. 85.

¹³⁶ Göneç’e göre ise Cumhurbaşkanının yetkilerinin güçlendirilmesinin nedeni farklıdır. Yazara göre bunun kısa vadeli nedeni 1980 Darbesinin mimarı Kenan Evren’in bu koltuğa oturacak olmasıydı. Uzun vadede ise 1982 Anayasası’nı yapanların “*tarafsız*” Cumhurbaşkanını anayasal sistemin merkezine oturtmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Levent Göneç, “**Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 272.

¹³⁷ Zafer Gören, **Anayasa Hukuku**, Seçkin, Ankara 2006, s. 151; Oysa Gözler, Türkiye’deki siyasal rejimin Cumhurbaşkanlığı kurumunun güçlendirilmiş olmasına rağmen “*Saf Parlamenter Hükümet Sistemini*” yansıttığını düşünmektedir. Zira Yazar’a göre Cumhurbaşkanının yetkileri arttırılmış olsa da, bu yetkileri parlamenter sisteme uygun olarak karşı-imza kuralına tabidir. Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 297-298.

¹³⁸ Bulut, agm., s. 33.

¹³⁹ Ömer Gedik, **Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi**, Marmara Üniversitesi SBE Kamu Hukuku Doktora Tezi, İstanbul 2013, s. 60; Benzer yönde bkz. Yokuş, age., s. 89 ve 109.

¹⁴⁰ Göneç, agm., s. 272.

¹⁴¹ Bülent Yavuz, **Parlamenter Hükümet Sisteminde ve 1982 Anayasası’nda Başbakan**, Asil Yayın, Ankara 2008, s. 14; Gedik, agt., s. 60.

çilmesi olduğu göz önünde bulundurulursa¹⁴², değişiklikle birlikte rejimin yarı başkanlığa dönüştüğü düşüncesi doğabilir.

Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin rejimi başlı başına yarı başkanlık rejimine dönüştürmeyeceğini düşünen Özbudun Cumhurbaşkanlığı makamını güçlendirme konusunda 1982 Anayasası’nın, 1958 Fransız Anayasasına oranla parlamentarizme çok daha yakın kaldığını düşünmektedir¹⁴³.

Gönenç de yarı başkanlık sisteminin tipik örneği olan Fransız sistemine bakıldığında yukarıdaki sonuca varmanın güç olduğunu düşünmektedir¹⁴⁴. Zira Türkiye’de 1982 Anayasası’na göre cumhurbaşkanının yetkileri klasik parlamenter rejimde olması gerekenden fazla ise de klasik bir yarı başkanlık sistemindeki devlet başkanının sahip olduğu yetkilerden azdır¹⁴⁵. Örneğin Fransa’da cumhurbaşkanına yasaları halkoyuna sunma yetkisi (md. 11), tek başına parlamentoyu fesih yetkisi (md. 12) ve olağanüstü hal yetkileri (md. 16), ülkemizde Cumhurbaşkanına tanınan yetkilerden oldukça geniştir¹⁴⁶. Dolayısıyla Yazar’a göre, 2007 yılında yapılan değişiklikle birlikte Türkiye’deki siyasal rejim parlamenter sistemden ayrılmıştır. Fakat bu rejimi yarı başkanlık olarak tanımlamakta oldukça güçtür. Yazar bu rejimi “*başkanlı parlamenter sistem*” şeklinde tanımlamıştır¹⁴⁷. Kanaatimizce yazarın bu tanımı parlamenter sistemin bir varyasyonunu ifade etmektedir. Tıpkı “*klasik parlamenter sistem*” ve “*rasyonelleştirilmiş parlamenter sistem*” gibi. Bilindiği gibi Ülkemizde Anayasa Hukuku ile ilgilenen yazarların bir kıs-

¹⁴² Yokuş, age., s. 158; Duverger yarı başkanlık rejimini tanımladığı 1980 yılındaki makalesinde, bu rejimin üç unsurundan söz eder. Bunlar: “*Devlet başkanının genel oy ile halk tarafından seçilmesi*”, “*devlet başkanının etkin yetkilere sahip olması*” ve “*devlet başkanının yanında parlamentonun güvenine dayanan bir hükümet*”. Bkz. Duverger, age., s. 166; Teziç’e göre yarı başkanlık rejimleri, devlet başkanının doğrudan halk tarafından seçildiği ve bakanların siyasi sorumluluğunun kaynaştırıldığı rejimlerdir. Bkz. Teziç, age., s. 514; Gözler de yarı başkanlık rejiminin özelliklerinden bahsederken, bu rejimi başkanlık rejimiyle değerlendirmiş ve üç temel unsurdan söz etmiştir. Bunlar: İki başlı yürütme, devlet başkanının halk tarafından seçilmesi ve hükümetin yasama organına karşı sorumluluğu. Bkz. Gözler, Kemal, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, Ekin Yayınları, Bursa 2011, s. 585-586.

¹⁴³ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 354.

¹⁴⁴ Gönenç, agm., s. 273-274.

¹⁴⁵ Gönenç, agm., s. 274.

¹⁴⁶ Gönenç, agm., s. 274; Aynı yönde Fransa’da Cumhurbaşkanının yetkileri için bkz. Eroğul, age., s. 169-172; Özsoy, agm., s. 146-149.

¹⁴⁷ Gönenç, agm., s. 274.

mı¹⁴⁸ 1982 Anayasası'nın kurmuş olduğu hükümet sisteminin ilk halini rasyonelleştirilmiş parlamenter sistem şeklinde ifade etmektedirler¹⁴⁹. Yine Özsoy, “başkanlı parlamenter sistem”i, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçildiği parlamenter hükümet modeli olarak görmektedir¹⁵⁰. “Başkanlı” vurgusunun parlamenter sistem içerisinde devlet başkanının konumunun pekiştirildiğini göstermesi amacıyla kullanıldığı iddia edilebilir. Zira Turhan'ın da belirttiği gibi dünyada tek tür bir parlamenter rejimden söz edilemez. Her ülke kendi tarihsel ve öznel koşullarının şekillendirdiği, diğer ülkelerden farklılaşan bir türü benimseyebilir. Dolayısıyla parlamenter rejimin somutlaştırılmış uygulamalarından söz etmek mümkündür. Ancak bu somutlaştırılmış uygulamalar elbette soyut modelde var olan temel gereklere uymak zorunda olmakla birlikte bu soyut modelin bütün ayrıntılarını benimsemek zorunda değildir¹⁵¹. Önemli olan ana karakteristik özellikleri yansıtmasıdır.

Gözler ise “yarı-başkanlık” ifadesinin bizatihi kendisinin tartışmalı¹⁵² olduğunu düşünmektedir. Zira Yazar'a göre Cumhurbaşkanı'nın halk tarafın-

¹⁴⁸ Örneğin bkz. Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 66; Yavuz Atar, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, 8. Baskı, Konya 2013, s. 153; Necmi Yüzbaşıoğlu, “Cumhuriyetin 75 Yılı'nın Devletin Ana Kuruluşu Yönünden Değerlendirilmesi”, *İstanbul Üniversitesi Cumhuriyet'in 75. Yıl Armağanı*, İstanbul 1999, s. 256; Hasan Tahsin Fendoğlu, **Başkanlık Sistemi Tartışmaları**, SDE Yayınları, Ankara 2010, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/baskanlik%20sistemi%20tartismalariYENI-1111.pdf>, E.T. 5. 8. 2014, s. 20; Döner, Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu, s. 113.

¹⁴⁹ Rejimin parlamenter rejimden ayrıldığını düşünenlerde yok değildir. Örneğin Duran, rejimi “aksak veya topal başkanlık sistemi” (Lütfi Duran, **Türkiye Yönetiminde Karmaşa**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1988, s. 18), İyimaya, “yarıbaşkanlık hükümet sistemi” (Bkz. Ahmet İyimaya, **Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Türk Parlamenterler Birliği, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Ankara 2000, s. 245), Derdiman, “aktif-sorumsuz başkanlı parlamenter sistem”, (Derdiman, agm., s. 244) şeklinde tanımlamışlardır. (Başkanlı parlamenter rejimin, bizce parlamenter sistemin bir varyasyonu olduğunu burada tekrar vurgulayalım.)

¹⁵⁰ Şule Özsoy, **Başkanlı Parlamenter Sistem**, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2009.

¹⁵¹ Turhan, age., s. 164; Benzer biçimde İba'ya göre de “parlamenter rejimlerin tek bir tipi yoktur”. Bkz. Şeref İba, **Parlamento Hukuku**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 3.

¹⁵² Özer'de yarı-başkanlık rejimi ifadesini kabul etmez. Yazar parlamenter rejimlerin yasamaya ağırlık veren ve yürütmeye ağırlık veren parlamenter hükümetler diye ikiye ayrılması gerektiğini ileri sürer. Yazar'a göre yürütmeye ağırlık veren parlamenter sistemleri de ikiye ayırmak gerekir. Bunların bir kısmı devlet başkanına ağırlık verirken diğer bir kısmı hükümete ağırlık vermektedir. İşte 1958 Fransız Anayasası devlet başkanına ağırlık veren bir parlamenter sistem ön görmektedir. Attila Özer, **Türk Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2012, s. 202; Attila Özer, **Anayasa Hukuku Genel İlkeler**,

dan seçildiği “iki-başlı” hükümet biçimlerinde uygulamaya göre siyasal rejim, “saf parlamenter rejim” ile “başkanlık rejimi” arasında gidip gelmektedir¹⁵³. Yazar parlamento çoğunluğu ile cumhurbaşkanının aynı siyasal eğilimden gelmesi durumunda rejimin başkanlık rejimi gibi işlediğini, öte yandan parlamentoda cumhurbaşkanlığını destekleyecek bir çoğunluk bulunmadığı durumda ise rejimin saf parlamenter rejim şeklinde işlediğini iddia etmektedir¹⁵⁴.

Yürütmenin bir kanadının yasamanın içinden çıktığı ve yasa yapım sürecine katıldığı bir rejimin başkanlık rejimi şeklinde işleminin imkan dahilinde olmadığı kanaatini taşımaktayız. Zira başkanlık sisteminin en temel özelliği yasama ve yürütmenin sert ayrılığıdır. Diğer bir ifadeyle yasama ve yürütmenin faaliyet alanlarının bir birine teması mümkün değildir. Dolayısıyla bir siyasal rejimin her hangi bir anayasal değişiklik yapılmadan bir dönem için başkanlık rejimi biçiminde başka bir dönemde ise parlamenter rejim biçiminde işleminin siyasal rejimlerin doğasına aykırı olduğunu düşünmekteyiz. Öyleyse Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği ya parlamenter sistemin varyasyonlarından söz edilebilir, ya da klasik parlamenter sistemden sapar bir biçimde yürütmenin cumhurbaşkanı kanadının sistem içerisinde etkin olması durumunda yeni bir siyasal rejimden söz edilebilir. Yapısı gereği yarı başkanlık rejimi de yasama ve yürütme arasındaki işbirliğinden doğmaktadır. Buradan hareketle “iki-başlı” hükümet biçimde cumhurbaşkanının nasıl seçildiğinden daha çok sistem içerisindeki etkinliği, rejimin belirlenmesinde öne çıkmaktadır. Zira siyasal gerçekliğin belirlenmesinde hükümet biçimine ilişkin anayasal kuralların tek başına yeterli olmadığı iddia edilebilir¹⁵⁵. Örneğin 1944 İzlanda Anayasası’na göre devlet başkanının yetkileri oldukça geniştir ve halk tarafından seçilmektedir. Fakat uygulamada Cumhurbaşkanı bu yetkilerini kullanmamakta, bu yetkiler hükümet tarafından yerine getirilmektedir. Hatta Uluşahin’in ifadesiyle başlardan biri (devlet başkanı) “neredeyse cansız bir biçimde varlığını diğerinin

Turhan Kitabevi, 3. Bası, Ankara 2009, s. 142; Aynı yöndeki yaklaşım için bkz. Yavuz, age., 68-90; Kubalı da Fransız uygulamasını “yürütmede devlet başkanına üstünlük tanıyan bir parlamenter hükümet şekli”nde ifade etmiştir. Ancak Kubalı bu ifadeleri kullandığı 1971 yılında henüz daha yarı başkanlık rejimi kavramının akademik dünyada yerleşmediğinin altını çizmek gerekir. Bkz. Kubalı, age., s. 415.

¹⁵³ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 301.

¹⁵⁴ Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s. 301.

¹⁵⁵ Uluşahin, age., s. 37.

*eline terk etmiştir*¹⁵⁶". Rejim parlamenter rejim şeklinde işlemektedir. Burada Cumhuriyet öncesi Danimarka Kralı'na karşı girişilen tarihsel mücadelenin payından söz edilebilir¹⁵⁷. Her ne kadar başta Duverger olmak üzere¹⁵⁸ bir çok yazar İzlanda'yı yarı başkanlık rejimini uygulayan ülkeler kategorisine sokuyor olsalar da, uygulama parlamenter sistem kategorisinde yer alan ülkelerden sapmamaktadır. Öte yandan yine Duverger tarafından devlet başkanının yetkilerinin geniş oluşu ve halk tarafından seçiliyor olması dolayısıyla yarı başkanlık rejimleri arasında ifade edilen Avusturya'nın mukayeseli siyaset bilimi çalışmalarında genellikle parlamentarizm şeklinde kabul edildiği görülmektedir¹⁵⁹.

Uygulamada şekillenen yapının, sosyo-kültürel birikimler, seçim sistemleri, parti türleri ve anayasal teamüller gibi faktörlerin etkisiyle teorik yapıdan başkalaşmasının mümkün olduğu söylenebilir. Dolayısıyla siyasal rejimin belirlenmesinde siyasal sistemin değişkenleri göz önünde bulundurulmalıdır. Öyleyse Türkiye'de 2007 Anayasa değişikliğinden sonra siyasal rejimin adının konması hususunda anayasal kurallardan hareket ederek bir sonuca varmak için acele edilmemelidir. Dünya üzerinde yarı başkanlık rejiminin teorik çerçevesinin tespiti için 1958 Anayasası'na dayalı Fransız uygulamasının 1958'den 1970'lere kadarki pratiğinin gözlenmesi gerekmiştir.

SONUÇ

Siyasal rejimlerin tespitinde yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler belirleyici olmakla birlikte siyasal sistemin değişken aktörleri siyasal rejimin varyasyonunu belirlemektedir. Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin politik yansımalarını üç döneme ayırmak mümkündür.

Bunlar; 1923 ve 1946 yılları arasında tek parti iktidarlarının olduğu ve parti başkanlarının aynı zamanda cumhurbaşkanı olduğu dönem, 1946 ile 2007 arasında teorik olarak parlamenter sistemin kurgulandığı dönem ve 2007 Anayasa değişikliğinden sonra Cumhurbaşkanının halk tarafından seçildiği günümüzdeki dönemdir.

İlk dönemde Cumhurbaşkanları parlamento tarafından seçilmekteydi. 1924 Anayasası'nın tek partili uygulandığı yıllarda gerek yasama ve yürütme

¹⁵⁶ Uluşahin, age., s. 110.

¹⁵⁷ Uluşahin, age., s. 110.

¹⁵⁸ Duverger, age., s. 165 vd.

¹⁵⁹ Uluşahin, age., s. 98-99.

arasındaki ilişkilerden gerekse de parti başkanlığı ile devlet başkanlığının örtüşmesinden kaynaklı olarak klasik anlamda bir parlamenter sistemden söz etmek oldukça güçtür. Teorik hukuki düzenlemeler meclis hükümeti rejimiyle parlamenter rejim arasında karma bir yapı ortaya koysa da, uygulamanın sistem içerisinde devlet başkanının etkili olduğu bir başkanlı parlamenter rejime dönüştüğünden bahsetmek mümkündür.

İkinci dönemi üç alt başlıkta incelemek mümkün. 1924 Anayasası’nın çok partili dönemde uygulandığı 1946 ile 1960 arasında başbakanlı bir parlamenter sistemden söz etmek mümkündür. Kuşkusuz bunda o dönemde uygulanan seçim sisteminin ve siyasal partilerin yapısının, dönemin siyasal aktörlerinin karizmatik liderliğiyle birleşmesinin etkisi vardır.

1961 Anayasası döneminde ise teoride Cumhurbaşkanı her ne kadar parlamento tarafından seçiliyor olsa da, uygulamada belirleyici olanın Ordu olduğunu ifade etmek gerekir. Bu dönemde seçilen Cumhurbaşkanlarının asker kökenli olmaları bu iddiayı güçlendirmektedir. 1961 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin oldukça tartışmalı geçtiği görülmektedir. Bu tartışmaları gidermek amacıyla 1982 Anayasası döneminde Cumhurbaşkanının seçim usulünde kısmi değişikliklere gidilmiş ancak bu tartışmaların önüne geçilememiştir. Diğer yandan 1982 Anayasası döneminde Turgut Özal’la birlikte Cumhurbaşkanlarının sivil ve siyasal kişilerden seçilmeye başlandığı görülmektedir.

Son dönem 2007 Anayasa değişikliği ile başlayan süreçtir. Bu değişiklikte birlikte Cumhurbaşkanları artık halkın oylarıyla seçilecektir. Bu durum öğretilerde tartışmalara neden olmuş Ülkemizin siyasal rejiminin yarı başkanlığa kaydığı yönünde görüşler ortaya atılmıştır.

Bilindiği üzere yarı başkanlık rejiminin tipik örneği (Fransız uygulaması)¹⁶⁰, ilk olarak yasamayı oldukça güçlü kılan 1946 Anayasasına tepki olarak yapılan 1958 Fransız Anayasası’nda ortaya çıkmıştır. 1958 Anayasası’nda temelde yapılmak istenen rejim değişikliği değil, parlamenter sistem içerisinde kalarak güçlü bir yürütme organının sağlanmasıdır. Elbette bunun tarihsel nedenleri vardır.

Vichy yönetiminin otoriter anlayışına karşı Birinci Dünya Savaşı’nın hemen akabinde tepki olarak yapılan 1946 Anayasası’nda yasama güçlü kılınmış, yürütme ise Büyük Savaş boyunca baskıcı otoriter yönetimin olumsuz çağrışırtmalarından hareketle geri plana itilmiştir. Bu düzenleme öyle bir

¹⁶⁰ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, s. 350; Döner, Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu, s. 109.

hal almıştır ki sistem parlamenter sistem olarak kurgulanmasına rağmen pratikte neredeyse meclis hükümetine dönüşmüş, 1946 (Dördüncü Fransız Cumhuriyeti Anayasası) ve 1958 (Beşinci Fransız Cumhuriyeti Anayasası) yılları arasında yirminin üzerinde hükümetin ve istikrarsız yönetimlerin doğmasına neden olmuştur. İşte bu olumsuz tabloyu aşmak amacıyla 1958 Anayasası'nda yürütme güçlendirilmiştir. Yürütme güçlendirilirken yürütmenin merkezine cumhurbaşkanı oturtulmuştur. Aslında bütün bunlar yapılırken bir yarı başkanlık sistemi öngörülmemiştir. Fakat uygulama da cumhurbaşkanları bu yetkilerini yoğun bir şekilde kullanmışlar, buna dönemin etkili siyaset adamı de Gaulle'ün karizmatik liderliği de eklenince, sistem parlamenter sistemin klasik özelliklerini aşmıştır. Dolayısıyla yarı başkanlık rejimi teorik bir çalışmanın bilinçli bir ürünü değil, siyasal bir uygulamanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Bütün bu anlatılanların ülkemizi ilgilendiren tarafı, cumhurbaşkanının halk tarafından seçiliyor olması başlı başına sistemi yarı başkanlığa dönüştürmek için yeterli midir? Kanaatimizce Fransız uygulaması bu soruya vereceğimiz cevabın hayır olduğunu bize göstermektedir. Dolayısıyla cumhurbaşkanının başlı başına halk tarafından seçilmesi hükümet biçiminin dönüşmesi için yeterli değildir¹⁶¹. Uygulamada seçilecek cumhurbaşkanının tavrı bunda belirleyici olacaktır¹⁶². Zira 1982 Anayasası klasik parlamenter sistemden ayrılarak cumhurbaşkanını güçlü kılmıştır. Önemli görevlere atama yetkisi, gerekli gördüğü hallerde bakanlar kurulunu toplantıya çağırabilmesi ve bu kurula başkanlık yapma yetkisinin bulunması cumhurbaşkanlığını sembolik bir makam olmaktan çıkarmaya yetmektedir. Öte yandan bu yetkileri kullanmak seçilecek olan kişinin elindedir. Şayet yeni seçilecek olan cumhurbaşkanı bu güne kadar olduğu gibi yürütme organıyla olan ilişkilerini sınırlı tutarsa, rejimde bir değişiklik olmayacaktır. Halk tarafından seçilmesi sadece meşruiyetini arttıracaktır. Diğer taraftan bu kişi güçlenmiş meşruiyetini güçlü yetkileriyle harmanlarsa ne olacaktır? Bunu uygulama gösterecek.

¹⁶¹ Aynı yöndeki düşünce için bkz. Giovanni Sartori, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, (Çev. Ergun Özbudun), Yetkin Yayınları, Ankara 1997, s. 167-168; Yokuş, age., s. 159; Bulut, agm., s. 36.

¹⁶² Kaboğlu'na göre "CB, yetkilerini anayasal çerçevede kullanmaya devam ederse, anayasal pratik değişmez". Bkz. Kaboğlu, age., s. 163.

KAYNAKÇA

- “Anayasa Hukukçuları: 367 Aranır”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/405150.asp>, E.T. 14.07.2014.
- Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye’nin Oluşumu**, (Çev. Yavuz Alogan), Kaynak Yayınevi, 4. Basım, İstanbul.
- Aköz, Emre, “**Çankaya Köşkü’ne çıkan yol Genelkurmay’dan mı geçer?**”, *Sabah*, 14 Nisan 2007.
- Akyüz, Fikri, “**1961’in Harcanan Cumhurbaşkanı Adayı: Ali Fuat Başgil**”, *Tarih Bilinci*, S. 27, Temmuz 2014.
- Akyüz, Sema, **Türk Siyasal Sisteminde Cumhurbaşkanının Yeri ve Seçimi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.
- Aldıkaçtı, Orhan, **Modern Demokrasilerde ve Türkiye’de Devlet Başkanlığı**, İstanbul 1960.
- Atar, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, 8. Baskı, Konya 2013.
- Ayan, Sezer, “**Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası**”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, Y. 2007, s. 1-24.
- Aydın, Ahmet Hamdi ve Aliyev, Pelin, “**Yarı-Başkanlık Sistemi ve Fransa Örneği**”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 25-48.
- Başgil, Ali Fuad, **Esas Teşkilat Hukuku**, C. I, İstanbul 1960.
- Birlik, Gültekin Kamil, **Milli Mücadeleden Cumhurbaşkanlığına Kadar Celal Bayar (1919-1950)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2011.
- Bulut, Nihat, “**Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Devlet Başkanlığı Kurumuna Genel Bir Bakış**”, *Tarih Bilinci*, S. 27, Temmuz 2014, s. 29-37.
- Çağlar, Bakır, **Anayasa Bilimi**, BFS, İstanbul 1989.
- Derdiman, Ramazan Cengiz, “**Türkiye’de Benimsenecek Hükümet Sistemi ve ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümetini’ Tartışmak**”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 241-273.
- Döner, Ayhan, “**Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 668-678.

- Döner, Ayhan, “**Yeni Anayasa Sürecinde Hükümet Sistemi Sorunu**”, *Başkanlık Sistemi ve Türkiye*, Alfa Aktüel, Ankara 2013, s. 101-121.
- Duran, Lütfi, **Türkiye Yönetiminde Karmaşa**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1988.
- Durgun, Şenol, “**Sistem Arayışlarında Siyasal Partiler ve Parti Disiplini**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 337-357.
- Dursun, Hasan, “**Süper Başkanlık ya da Başkancı Parlamenter Sistem: Weimar Almanya’sı ile Rusya Federasyonu Örnekleri ve Çıkarılacak Dersler**”, *TBB Dergisi*, S. 67, Y. 2006, s. 230-284.
- Duverger, Maurice, “**A New Political System Model: Semi-Presidential Government**”, *European Journal of Political Research*, Vol 8, No. 2, Y. 1980, p. 166-187.
- Erdoğan, Mustafa, **Liberal Toplum Liberal Siyaset**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1998.
- Erdoğan, Mustafa, **Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2003.
- Eroğul, Cem, “**2007 Cumhurbaşkanı Seçimi Bunalımından Çıkarılabilecek Dersler**”, *AÜSBFD Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan*, C. 62, S. 3, Temmuz-Ağustos 2007, s. 167-181.
- Eroğul, Cem, **Çağdaş Devlet Düzenleri**, Kırılgiç Yayınevi, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Ankara 2005.
- Esen, Bülent Nuri, “**Fransa Cumhuriyeti Anayasası**”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.V, Y. 1948, S.1-4, s. 1-17.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin, **Başkanlık Sistemi Tartışmaları**, SDE Yayınları, Ankara 2010, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/baskanlik%20sistemi%20tartismalariYENI-1111.pdf>, E.T. 5. 8. 2014.
- Gedik, Ömer, **Anayasa Mahkemesi Kararlarının Yorum Yöntemleri Açısından İncelenmesi**, Marmara Üniversitesi SBE Kamu Hukuku Doktora Tezi, İstanbul 2013.
- Gönenç, Levent, “**Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına İlişkin Değerlendirmeler**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 269-279.
- Gören, Zafer, **Anayasa Hukuku**, Seçkin, Ankara 2006.
- Gözler, Kemal, **Anayasa Hukukunun Metodolojisi**, Ekin Kitabevi Yayınları, 2. Baskı, Bursa 1999.
- Gözler, Kemal, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Kitabevi, 9. Baskı, Bursa 2010.

Gül, Cengiz ve Karagöz, Kasım, “**Çağdaş Siyasal Rejimlerde Etkin Yürütme Olgusu**”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 1-2, Y. 2007, s. 711-752.

Gül, Cengiz, “**İktidarda Yaşanan Kişiselleşme Olgusunun Yürütmenin Güçlenmesi Üzerindeki Etkileri**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 872-882.

Gülsoy, Tevfik, “**Hükümet Sistemlerini Karşılaştırmak: Türkiye İçin Bir Değerlendirme**”, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 257-268.

Gürbüz, Yaşar, **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Beta Yayınları, İstanbul 1987.

http://tr.wikipedia.org/wiki/1982_T%C3%BCrkiye_Cumhuriyeti_Halk_Oylamas%C4%B1. E.T. 12.06.2014.

http://www.tccb.gov.tr/sayfa/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/, E.T. 05.06.2014.

İba, Şeref, **Parlamento Hukuku**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2010.

İsmail Beşikçi, **Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 1927 Tüzüğü**, Yurt Yayınları, 1991.

İyimaya, Ahmet, **Türkiye’de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu**, Türk Parlamenterler Birliği, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Ankara 2000.

Jones, Colin, **The Cambridge Illustrated History of France**, Cambridge University Press, London 2005.

Kaboğlu, İbrahim Ö., **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, Legal, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 9. Baskı, İstanbul 2014.

Kalaycıoğlu, Ersin, “**Başkanlık sistemi: Türkiye’nin Diktatörlük Tehdidi İle Sınarı**”, *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005.

Kanadoğlu, Sabih, “**AKP Tek Başına Seçemez**”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Aralık 2006.

Karacan, Ali İhsan, “**Köşk Seçiminde Anayasadaki Püf Nokta**”, *Dünya Gazetesi*, 1.12.2006.

Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 1996.

Keegan, John, **The Second World War**, Pimlico, London 1997, s. 70.

Kemal, Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, Ekin Yayınları, Bursa 2011.

Kerse, Ahmet, **Türkiye’de 1961 Anayasasına Göre Cumhurbaşkanlığı**, Sümer Matbaası, İstanbul 1973.

Kubalı, Hüseyin Nail, **Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1604, İstanbul 1971.

Kubalı, Hüseyin Nail, **Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, Tan Matbaası, İstanbul 1960.

Kuzu, Burhan, **“Türkiye İçin Başkanlık Sistemi”**, *Türkiye’de Siyasal Hayat*, Editörler: Adnan Küçük, Selehattin Bakan, Ahmet Karadağ, Aktüel Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Kuzu, Burhan, **Her Yönü İle Başkanlık Sistemi**, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Küçük, Adnan, **“Hükümet Sistemlerinin Tarihçesi”**, *Yeni Türkiye*, Mart-Nisan 2013, Y. 9, S. 51, s. 808 (808-830);

Kütük, Abdullah, **Demokratik Hukuk Devleti ve Hükümet Sistemleri Perspektifinden Türk Anayasal Tarihinde Cumhurbaşkanlığı**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2012.

Lackerstein, Deborah, **National Regeneration in Vichy France: Ideas and Policies 1930–1944**, Ashgate, 2012.

Lewis, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, (Çev. Boğaç Babür Turna), Arkadaş Yayınevi, 6. Baskı, Ankara 2013.

Oder, Bertil Emrah, **“Türkiye’de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Rejimi Tartışmaları: 1991-2005 Yılları Arasında Basına Yansıyan Öneri ve Tepkilerden Kesitler”**, *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005, s. 31-69.

Ortaylı, İlber, **“Fransa’nın Beşinci Cumhuriyet Anayasası”**, *Milliyet Pazarı*, 07.10.2012.

Onar, Erdal, **“Türkiye’nin Başkanlık veya Yarı Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli Midir?”**, *Başkanlık Sistemi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2005, s.

Önder, Salih, **Türk Parlamenter Sisteminde Cumhurbaşkanının Rolü**, Turhan Kitabevi, Ankara 2007.

Özbudun, Ergun, **1924 Anayasası**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

- Özbudun, Ergun, **Türk Anayasa Hukuku**, Yetkin Yayınları, 13. Baskı, Ankara 2012.
- Özçelik, Selçuk, **1961Anayasası Ders Notları**, Fasikül: 1, Nuri Osmaniy Matbaası, İstanbul 1965.
- Özer, Attila, **Anayasa Hukuku Genel İlkeler**, Turhan Kitabevi, 3. Bası, Ankara 2009.
- Özer, Attila, **Türk Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara 2012.
- Özsoy, Şule, **Başkanlı Parlamenter Sistem**, On İki Levha Yayınları, İstanbul 2009.
- Özsoy, Şule, **“Devlet Başkanının Halk Tarafından Seçildiği Hükümet Sistemlerindeki Rolü”**, *Cumhurbaşkanlığı Seçimi Öncesi Cumhurbaşkanlığı*, Türkiye Barolar Birliği Sempozyum 12-13 Ocak, Ankara 2007, s. 128-153.
- Parla, Taha, **“Anayasalar ve Kurucu Meclisler Üzerine Bazı Karşılaştırmalı Notlar”**, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in Anısına Armağan*, C. 38, Y. 1984, S. 3-4, s. 207-221.
- Pekiner, Visalettin, **“1958 Yeni Fransız Anayasası”**, *Ankara Barosu Dergisi*, Y. 1960, S.4, s. 142-149.
- Richard H. Weisberg, **Vichy Law and the Holocaust in France**, Routledge, New York 2013.
- Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, İmge Kitabevi, 22. Baskı, Ankara 2013.
- Sartori, Giovanni, **Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, (Çev. Ergun Özbudun), Yetkin Yayınları, Ankara 1997.
- Sevinç, Murat, **Anayasa Yazıları**, İmaj Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2011.
- Sezer, Abdullah, <http://anayasametinleri.blogspot.com.tr/2010/09/1923-anayasa-degisikligi-gunumuz.html>, E.T. 06.04.2014.
- Tanilli, Server, **Devlet ve Demokrasi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1981.
- Tanör, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, YKY, 15. Baskı, İstanbul 2006.
- Teziç, Erdoğan, **“Batı Demokrasilerinde ‘Yürütme’nin Üstünlüğü ve Yeni Kurumlar Dengesi”**, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, S. 2, Y. 1980, s. 91-106.

Teziç, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, Beta, 16. Bası, İstanbul 2013. Mehmet Turhan, **Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır 1989.

Tunaya, Tarık Zafer, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul 1980.

Turhan, Mehmet, “**Anayasanın Hak Temelli Yorumu ve Anayasa Yargısı**”, AÜSBFD Prof. Dr. Yavuz Sabuncu’ya Armağan, C. 62, S. 3, Temmuz- Ağustos 2007, s. 386-dpt. 3.

Turhan, Mehmet, “**Meclis Hükümeti (Konvansiyon Kuramı)**”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan)*, C. XLVI, S. 1-2, Y. 1991, s. 456.

Uluşahin, Nur, “**Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: ‘Yarı Başkanlık’tan ‘İki Başlı Yürütme Yapılanması’na**”, C. 52, Y. 2003, S. 2, s. 206,

Uluşahin, Nur, **Saf Hükümet Sistemleri Karşısında İki Başlı Yürütme Yapılanması**, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

Yalçın, Soner, “**İlk Cumhurbaşkanlığı Seçimi Atatürk’ü Öldürüyordu!**”, *Hürriyet*, 19 Ağustos 2007.

Yavuz, Bülent, “**2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları**”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, Y. 2008, S. 1-2, s. 1176.

Yavuz, Bülent, **Parlamente Hükümet Sisteminde ve 1982 Anayasası’nda Başbakan**, Asil Yayın, Ankara 2008.

Yazıcı, Serap, **Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Yıldırım, Mutlu, **Türkiye’de Sivil Asker İlişkileri Bağlamında 1966 - 1973 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2010.

Yokuş, Sevtap, **Türkiye’de Yürütme Erkinde Değişen Dengeler**, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

Yüzbaşıoğlu, Necmi, “**Cumhuriyetin 75 Yılında Devletin Ana Kuruluşu Yönünden Değerlendirilmesi**”, *İstanbul Üniversitesi Cumhuriyet’in 75. Yıl Armağanı*, İstanbul 1999, s. 249-259.